МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для проведення самостійних та індивідуальних занять з дисципліни «Управління регіоном»

для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання
за освітнім ступенем магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»

2019

Методичні вказівки для проведення самостійних та індивідуальних занять з дисципліни «Управління регіоном» для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання за освітнім ступенем магістр галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» /Укл. А.Ю.Панкова. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2019, - 94 с.

Укладачі: А.Ю.Панкова,
к.е.н., доцент каф. менеджменту

Рецензенти: Н. М. Шмиголь
д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування Запорізького національного університету
Л. М. Бухаріна
д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту організацій та логістики Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск: Л.С.Кутідзе,
к.е.н., доцент каф. менеджменту

Затверджено
на засіданні кафедри
„Менеджменту”
Протокол № 10
від 12 червня 2019 року

Затверджено на засіданні НМК ФЕУ
Протокол № 21
від 4 липня 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ	6
СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ	7
ТЕМА 1. УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ	11
ТЕМА 2. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА Й ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	18
ТЕМА 3. ТЕОРІЇ ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВІ ДЖЕРЕЛА РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ	28
ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	35
ТЕМА 5. РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	39
ТЕМА 6. ФАКТОРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	45
ТЕМА 7. СИСТЕМА МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	53
ТЕМА 8. ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	62
ТЕМА 9. СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНУ	71
ТЕМА 10. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНАЛІЗМУ	82
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	91

ВСТУП

Побудова в Україні нової соціально-орієнтованої моделі розвитку супроводжується структурними змінами у всіх сферах економіки, що вимагає пошуку і впровадження в практику прогресивних форм ведення господарства на регіональному рівні, розробки і застосування адекватних методів і форм управління регіональним розвитком. Тому зростає роль і обумовлюється необхідність вивчення досвіду, використання наукових розробок з питань управління в господарських соціально-економічних системах, впровадження обґрунтованих пропозицій по удосконаленню управлінської діяльності суспільним процесом на регіональному рівні.

Підвищення самостійності й посилення ролі регіонів у загальнодержавному господарському комплексі викликає потребу у вивченні регіональних аспектів розвитку ринкового господарства, удосконалюванні методичного інструментарію управління процесами соціально-економічного розвитку регіонів.

Регіон розглядається як багатофункціональна й багатоаспектна система. Обраний підхід до регіону як до соціуму (спільності людей, що живуть на певній території) дозволяє сформулювати основне завдання управління соціально-економічним розвитком регіону як послідовне й стійке підвищення рівня і якості життя населення, відтворення соціального життя, включаючи населення й трудові ресурси, освіту, охорону здоров'я, культуру, навколишнє середовище й т. ін.

Дослідження регіону як об'єкта управління дозволить проаналізувати його галузеву й функціональну структуру, розглянути особливості адміністративно-територіального устрою держави, економічне районування й проблемні економічні райони.

Головним завданням курсу є набуття комплексу знань щодо загальних положень, принципів та методів організації системи державної та регіональної влади та місцевого самоврядування на адміністративній території та ефективне використання регіонального сукупного потенціалу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності, аналіз, планування, організація, регулювання, та контроль за розвитком та ефективним використанням регіонального сукупного потенціалу.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Управління регіоном» для студентів зазначеного напряму є нормативною дисципліною, яка забезпечує формування умінь, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою.

Дисципліна вивчається на основі базової загальноекономічної та правової підготовки студентів, вивчення курсу «Менеджмент організацій» «Економіка підприємства», «Операційний менеджмент» тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів

1. Теорія та методологія регіонального управління
2. Система показників, що характеризують розвиток регіону

Методичною основою вивчення дисципліни «Управління регіону» є сучасні теорії ринкової економіки, праці провідних вчених і фахівців-практиків з маркетингу та менеджменту.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: формування у майбутніх менеджерів умінь розроблення форм, методів та стратегій управлінської діяльності в регіональному масштабі, створення та використання галузевих підсистем як основи забезпечення досягнення ефективного управління діяльності регіональних суб'єктів господарювання.

Завданням вивчення дисципліни є теоретична підготовка студентів з питань загальних положень, принципів та методів організації системи державної та регіональної влади та місцевого самоврядування на адміністративній території та ефективне використання регіонального сукупного потенціалу. знань про загальні принципи, форми та методи управління адміністративною територією і отримання спеціальних знань необхідних для практичної управлінської діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- форми прояву економічних законів територіальної організації суспільного виробництва;
- цілі та завдання регіонального менеджменту;
- особливості формування галузевої, функціональної та соціально-демографічної структур регіону;
- систему організації влади на обласному, районному та місцевому рівнях, порядок формування та повноваження державних органів управління;
- органи місцевого самоврядування, порядок їх створення та повноваження;
- методику комплексної оцінки розвитку регіону, методи економічного районування території;
- оцінку трудового потенціалу регіону та регіональні ринки праці;
- принципи екологічно збалансованого розвитку території, оцінки природних ресурсів регіону.

вміти:

- проводити аналіз соціально-економічного розвитку території у просторовому та часовому аспектах;

- визначати основні показники розвитку території, структурні пропорції та тенденції їх зміни;
- використовувати методи розробки прогнозів, планів та програм соціально-економічного розвитку територій, розраховувати доходну та витратну частини місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів;
- оцінювати інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність території.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ

Змістовий модуль 1. Теорія та методологія регіонального управління

Тема 1. Управління регіоном: основні поняття, мета та завдання

Регіональне управління в системі суспільно-економічних наук. Визначення регіону як одиниці соціально-економічного простору. Нові парадигми та концепції регіону. Класифікація регіонів. Поняття про адміністративно-територіальну одиницю. Об'єкти і суб'єкти регіонального управління. Закономірності розміщення виробничих сил.

Тема 2. Регіональна економічна політика й особливості регіонального розвитку

Сутність, цілі та завдання регіональної економічної політики. Різновиди регіональної політики. Концепція державної регіональної економічної політики в Україні та її реалізація. Механізм реалізації державної регіональної політики і його основні елементи. Організаційно-правова база. Бюджетно-фінансові важелі реалізації регіональної економічної політики та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво.

Тема 3. Теорії просторової економіки як наукові джерела регіонального управління

Теорії регіонального розвитку. Посткейнсіанська теорія. Неокласичний регіональний підхід. Теорія незбалансованого розвитку. Суспільні теорії регіоналізму.

Теорії розміщення регіонального виробництва. Теорія сільськогосподарського штандорта Й. Тюнена. Раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта. Теорія промислового штандорта А. Вебера. Теорія центральних місць. Регіональні ринки і просторова теорія ціни. Теорії регіональної спеціалізації та міжрегіональної торгівлі. Теорія абсолютних і порівняльних переваг Сміта – Рікардо. Теорія Хекшера - Оліна.

Історичні форми державного устрою. Унітарна держава. Автономія в складі унітарної держави. Імперія як специфічна форма державного устрою. Федеративна держава. Конфедерація. Федералістська революція.

Тема 4. Управління регіоном та місцеве самоврядування

Поняття про пряме державне управління регіонами та місцеве самоврядування. Природа державного управління регіонами та місцевого самоврядування. Розмежування функцій і повноважень між державними органами регіонального управління та органами місцевого самоврядування. Реформа децентралізації влади в Україні

Тема 5. Регіональні органи державного управління в Україні

Структура органів регіонального управління. Посадові особи місцевих державних адміністрацій. Організація і порядок роботи місцевих державних адміністрацій.

Діяльність місцевих державних адміністрацій. Компетенція місцевих державних адміністрацій в економічній сфері; соціально-економічного розвитку; бюджету і фінансів; управління майном, приватизації і підприємництва; містобудування, житлово-комунального господарства, побутового, торгового обслуговування, транспорту і зв’язку; міжнародних і зовнішньоекономічних відносин; науки, освіти, охорони здоров’я, культури, фізичної культури та спорту, материнства і дитинства, сім’ї та молоді; соціального забезпечення і соціального захисту населення; зайнятості населення,

праці і заробітної плати; використання і охорони земель, природних ресурсів і охорони навколишнього середовища; забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян; оборонної роботи; відносини місцевих державних адміністрацій з іншими суб'єктами держави.

Змістовий модуль 2. Система показників, що характеризують розвиток регіону

Тема 6. Фактори регіонального розвитку

Економіко-географічне положення і природно-ресурсний потенціал регіону. Оцінювання економіко-географічного положення регіону. Особливості економіко-географічного положення адміністративних областей України. Природно-ресурсний потенціал регіону та критерії його оцінювання. Відмінність природно-ресурсного забезпечення регіонів України.

Тема 7. Система макроекономічних показників, що характеризують розвиток регіону

Основні види показників розвитку регіональної економіки та їх значення при аналізі розвитку регіону в цілому. Показники обсягу регіонального виробництва. Показники динаміки та пропорцій регіонального виробництва. Основні показники ефективності діяльності суб'єктів регіонального регулювання. Показники економічного зростання та розвитку потенціалу регіональних потужностей та можливостей.

Тема 8. Характеристика складових регіональної економічної системи

Ресурсна сфера регіону. Інфраструктура регіону. Виробничо-економічний комплекс регіону. Основні показники стану ВЕК регіону

Тема 9. Соціальна інфраструктура регіону

Регіональна система розселення та показники якості життя населення. Система регіонального розселення. Міська агломерація.

Поняття про соціальну інфраструктуру. Соціально-побутова інфраструктура. Торгівля і громадське харчування. Житлово-

комунальне господарство. Складові житлово-комунального господарства. Пасажирський транспорт і засоби зв'язку.

Соціально-духовна інфраструктура. Народна освіта. Система охорони здоров'я.

Оцінювання трудового потенціалу регіону. Кількісна оцінка трудового потенціалу. Якість трудового потенціалу.

Тема 10. Особливості європейського регіоналізму

Поняття Єврорегіон. Пріоритети регіональної політики ЄС.

Інститути, що забезпечують регіональний розвиток. Асамблея Європейських Регіонів (АЄР); Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів; Асоціація Європейських Регіонів; Економічна комісія ООН для Європи (ЕКЄ); Європейська економічна комісія; Європейська асоціація агентств регіонального розвитку (EURADA); Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР, European Regional Fund); Європейські співтовариства; Комітет регіонів ЄС; Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (КМРВЄ); Міжрегіональне економічне співробітництво країн ЄС; Наднаціональна регіональна політика Європейського союзу.

Нормативна база. Декларація щодо регіоналізму в Європі; Європейська декларація прав міст; Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та владами; Європейська хартія міст; Європейська хартія про місцеве самоврядування.

Програми розвитку регіону.

Ініціативні регіональні програми ЄС; Програми регіонального розвитку INTERREG; Програми транскордонного співробітництва PHARE CBC, TACIS CBC, CREDO.

ТЕМА 1. УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

1. Регіональне управління в системі суспільно-економічних наук

Управління регіоном як науку, що вивчає та аналізує особливості формування й динаміку розвитку системи державного управління соціально- економічними процесами в окремому регіоні.

Предметом регіонального управління є адміністративні, правові, економічні відносини, які виникли на території окремого регіону внаслідок реалізації державної регіональної політики.

Метою регіонального управління є вибір такого варіанта управління регіоном, наслідком якого має бути сталий соціально-економічний розвиток території.

2. Визначення регіону як одиниці соціально-економічного простору

Територія (від лат. Тегга - земля) - певна обмежена частина земної поверхні.

Район (від фр. - луч) - це територія, яка за сукупністю елементів, іцо її насичують, відрізняється від інших територій і наділена єдністю, взаємозв'язком елементів, що її складають, причому ця єдність - об'єктивна умова і закономірний результат розвитку даної території.

Регіон (від лат. - область, округ) - поняття, синонімічне поняттю район. Та оскільки район асоціюється з назвою адміністративно-територіальної одиниці, термін регіон є найбільш уживаним.

Отже, підсумовуючи все сказане, дамо визначення регіону.

Регіон - це територія, якій властива спільність природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов.

Поняття «регіон» має кілька підходів

1.Підход до регіону як до соціуму.

2. Підхід до регіону як до системи.

3. Нові парадигми та концепції регіону

У працях основоположників регіональної економіки регіон виступав тільки як зосередження природних ресурсів і населення,

виробництва і споживання товарів, сфери обслуговування. Регіон не розглядався як суб'єкт економічних відносин, носій особливих економічних інтересів. Навпаки, у сучасних теоріях регіон досліджується як багатофункціональна і багатоаспектна система.

Найбільше поширення одержали чотири парадигми регіону.

Регіон як квазідержава.

Регіон як квазікорпорація.

Підхід до регіону як ринку.

Підхід до регіону як до соціуму.

Регіон визначається як самодостатня соціально-економічна система (одиниця) на території країни з характерною схожістю і взаимосвязанностью природних, економічних, соціальних, національних, культурних та інших умов, взаємопов'язаних з адміністративно-управлінськими механізмами і забезпечують високий рівень просторово-часової взаємозв'язку і узгодженості, як між системою управління, так і основними сферами життєдіяльності населення, яке проживає на даній території.

У світовій державно-політичній практиці виходять з того, що регіон - це самодостатнє державно-політичне утворення в тому сенсі, що він володіє всіма інститутами для виконання покладених на нього функцій, а також економічних, фінансових, юридичних та соціальних потенціалом, достатнім для виконання зобов'язань перед населенням.

Якщо розглядати регіони з точки зору внутрішньої просторової структури, то можна розділити їх на два типи: однорідні і вузлові.

Регіон буде **однорідним,** якщо не має істотних внутрішніх відмінностей за основними регионообразующее ознаками: природним умовам, економічним або соціальним показникам. У реальності існування повністю однорідного регіону неможливо. Якщо навіть регіон однорідний за багатьма критеріями, то за деякими він обов'язково буде неоднорідний.

Якщо в регіоні, що є вузловим, знаходиться один або кілька центрів (вузлів), які взаємопов'язані з іншою частиною простору, то такі регіони буде називатися поляризованими або центральними.

У такій просторовій структурі центрів (вузлів) регіону слід виділити ряд повсюдно зустрічаються типових елементів:

Точка - це об'єкт або ділянку, внутрішніми розмірами якого можна знехтувати.

Центр - це такий об'єкт (або висококонцентрованих група об'єктів), який виконує важливу функцію (адміністративну, економічну, промислову, інформаційну тощо) по відношенню до решти внутрішнього простору.

Ядро - це певна частина регіону, в якому найбільшою мірою виражені його істотні ознаки.

Якщо взяти за приклад регіон ресурсного типу, то в його ядрі буде сконцентрована основна частина видобутку сировини, в периферії ж - інша частина простору, яка доповнює центри.

Економічний простір - це насичена територія, що вміщає безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарсько освоєні та рекреаційні площі, транспортні і інженерні мережі і т.д. Кожен регіон має свій внутрішній простір і зв'язку із зовнішнім простором.

Елементарний об'єкт простору - **локалітет** - місцевість ("мала територія") з якимось одним об'єктом. Це може бути компактний населений пункт, підприємство, комунікація тощо, тобто локалітет може бути поселенським, промисловим, транспортним, рекреаційним і т.д. Сполучення локалітетів утворюють конкретні форми просторової організації господарства і розселення.

Регіональне розподіл праці - спеціалізація регіонів на виробництві певних видів товарів і послуг і надалі обміні ними.

Промисловий вузол - група підприємств різних галузей, зосереджених в одному місці, побудованих, як правило, за єдиним проектом і мають спільні обслуговуючі та вспо¬могательние об'єкти і споруди.

Агломерація - територіально-господарське поєднання, яке:

- виникає на базі великого міста (кількох міст) і створює значну зону урбанізації;
- відрізняється високим ступенем територіальної концентрації промисловості, інфраструктури та щільності населення;
- робить вирішальний вплив на економіку і соціальне життя навколишньої території;
- показує високу ступінь комплексності господарства і територіальну інтеграцію населення.

Територіально-виробничий комплекс (ТПК) - значна територія, де розташована група взаємопов'язаних підприємств і організацій, що складають єдину технологічну ланцюжок, комплексно використовують природні ресурси і отримують додатковий ефект за рахунок скорочення транспортних витрат.

Міжгалузевий територіальний комплекс - інтегрування на території галузеві виробництва, що входять одночасно в загальнодержавних систему міжгалузевіх утворений и мають єдину програму розвитку.

Економічний район - цілісна територіальна частина національного господарства країни зі своєю спеціалізацією і іншими внутрішніми економічними зв'язками, основна ланка в системі економічного районування країни. За своїм внутрішнім змістом термін відповідає більш гнучкого поняття «регіон».

Економічні зони - групи укрупнених районів, що виділяються по ряду ознак (територіальному, природно-сировинного, відповідно до географічної і т.д.).

Форми розселення поділяються на міські та сільські.

Міські населені пункти розрізняються, перш за все, за чисельністю населення.

Чисельність населення міста повинна бути не менше 10 тис. Чол., А інших муніципальних утворень (селищ міського типу) - не менше 2 тис. Чол. Великі міста мають чисельність населення не менше 100 тис. Чол. (В тому числі надвеликі - понад 500 тис., Великі - від 100 до 500). Середні міста - від 50 до 100 тис. Чол. Напівсередня - від 20 до 50 тис. Чол. Малі міста - від 10 до 20 тис. Чол.

4. Класифікація регіонів

Основою класифікації регіонів найчастіше є такі критерії.

Рівень економічного розвитку (слабкий, середній, високий).

Темпи економічного розвитку (депресивний, стагнуючий, прогресивний).

Тип територіальної структури (вузловий, однорідний).

Коефіцієнт густоти населення.

Демографічні показники.

Характер і коефіцієнт промислової спеціалізації. Досліджується галузева структура виробництва регіону. Розраховується частка кожної галузі в регіональному виробництві, а також частка

регіонального виробництва певної галузі в національному виробництві.

5. Поняття про адміністративно-територіальну одиницю

Адміністративно-територіальна одиниця - територія, основними ознаками якої є:

– чітко визначені межі території (адміністративні межі);

– наявність управлінської діяльності, до якої найчастіше разом з місцевою державною адміністрацією входять і органи місцевого самоврядування.

АТО класифікуються залежно від *форми державного устрою,* а також *за фактом утворення.*

Проблемний регіон - це територія, яка самостійно не в змозі вирішити свої соціально-економічні проблеми або реалізувати свій високий потенціал і тому потребує активної підтримки з боку держави.

Ознаки проблемних регіонів

1. Особливі кризові прояви тієї чи іншої великої проблеми, що створює загрозу соціально-економічному становищу країни, політичної стабільності, екологічній рівновазі.

2. Наявність ресурсного потенціалу (виробничого, науково-технічного, трудового, природного), використання якого, особливо важливого для національної економіки.

3. Особливе значення геополітичного і геоекономічного положення регіону для стратегічних інтересів країни.

4. Недолік у регіону власних фінансових ресурсів для вирішення проблем загальнонаціонального і світового значення.

Ознаки класифікації проблемних регіонів

1. Рівень соціально-економічного розвитку.

2. Динамічність розвитку.

3. Природно-географічні умови.

Типи проблемних регіонів

1. Відсталі регіони.

Відсталі регіони - це регіони, які мають традиційно низький рівень життя в порівнянні з основною масою регіонів країни.

2. Депресивні регіони.

Депресивні регіони - це території, в яких з економічних, політичних, соціальних, екологічних та інших підстав перестали діяти

умови і стимули розвитку.

Кризові регіони - це території, які зазнали руйнівного впливу природних або техногенних катастроф, регіони широкомасштабних суспільно політичних конфліктів, які волають руйнування накопиченого економічного потенціалу і значних розмірів вимушені міграції населення, регіони в яких глибина економічної кризи може викликати незворотні соціальні і політичні деформації.

Прикордонні регіони - вид регіонів потребують особливої державне регулювання.

6. Об'єкти і суб'єкти регіонального управління

Об'єктами регіонального управління є АТО, в межах яких здійснюється державне управління і місцеве самоврядування.

Суб'єктами регіонального управління є центральні й місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування.

Англо-американська (англосаксонська) система.

Континентальна (романо-германська), або європейська, система.

Іберійська (латиноамериканська)система.

Радянська система.

7. Закономірності розміщення виробничих сил

Закономірності розміщення відображають спостережувані або бажані тенденції та взаємозв'язку в розміщенні продуктивних сил.

Найважливіші закономірності розміщення продуктивних сил

1. Раціональне, найбільш ефективне розміщення виробництва.
2. Комплексний розвиток господарства економічних районів.
3. Раціональне територіальний поділ праці між регіонами і в межах їх території.
4. Вирівнювання рівнів економічного і соціального регіону.

Принципи розміщення продуктивних сил

1. Наближення виробництва до джерел сировини, палива, енергії та місць споживання готової продукції.
2. Рівномірне розміщення виробництва по території країни.
3. Спеціалізація господарства окремих регіонів з метою максимального використання ефекту територіального поділу праці.
4. Комплексний розвиток господарства регіонів.

5. Зміцнення обороноздатності країни.

Принцип - це набір вимог або бажаних результатів, які необхідно враховувати або прагнути досягати при спланованому розміщенні підприємства, розвитку регіонів.

Фактори розміщення виробничих сил - це істотні умови, які необхідно брати до уваги при вивчення рішень відповідної проблеми.

Фактори: економіко-географічне положення; населення і трудові ресурси; створений виробничий апарат; наявна на території інфраструктура; локалізовані природні ресурси; транспортний; науково-технічний потенціал; форми територіальної організації господарства; якість управління; якість управління; соціальний клімат і ін.

Класифікація галузевих і промислових підприємств.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст понять "регіон".
2. Розкрийте зміст понять "район", «територія», «територіальна одиниця».
3. Яке співвідношення існує між поняттями «регіон» і «економічний район»?
4. Які існують підходи до поняття «регіон»?
5. Що є об'єктами дослідження регіональної економіки?
6. Яке співвідношення існує між поняттями «регіон» і «економічний район»?
7. Які існують підходи до поняття «регіон»?
8. Яким чином визначається регіональна спеціалізація?
9. Які основні фактори розміщення продуктивних сил?
10. Що є об'єктами дослідження регіональної економіки?
11. Суть предмета та об'єкта регіональної економіки та їх зв'язок з предметом мікроекономіки і макроекономіки.
12. Метод як спосіб пізнання розвитку економіки

Завдання 1.

Розраховувати індекс територіальної концентрації промислового виробництва в адміністративних областях України. Для визначення характеру розвитку і розміщення підприємств промислового комплексу на конкретній території та для формування уявлення про територіально-виробничі пропорції та ефективність

виробництва досить часто застосовується індекс територіальної концентрації:

$$K_к = \frac{E_i}{E} + \frac{T_i}{T},$$

де Т – площа території країни;

Ті – площа території адміністративної області;

Е – кількість промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі в країні;

Еі – кількість промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі в адміністративній області.

Kk знаходиться в межах 0 < Kk < 1. При Kk → 0 розподіл стає більш рівномірним, при Kk → 1 спостерігається підвищення концентрації промислового виробництва.

ТЕМА 2. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА Й ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1. Сутність, цілі та завдання регіональної економічної політика.

Регіональна політика – сфера діяльності суспільства, яка реалізує інтереси держави щодо регіонів і внутрішні інтереси самих регіонів з урахуванням природи сучасних регіональних процесів, а також цілей і завдань розвитку суспільства.

Об'єктом державної регіональної політики є регіон, соціально-економічна сутність якого відображає система суспільних відносин із забезпечення відтворювальних процесів у межах конкретної території. У зв'язку із цим регіоном може бути й спеціальна вільна економічна зона та інші законодавчо визначені територіальні утворення.

Суб'єктами державної регіональної політики є органи державної влади, представницькі органи та органи місцевого самоврядування. Засобом реалізації державної регіональної політики є управління, одна із галузей якого – управління регіональною економікою.

Регіональна політика – складова державної політики, сукупність організаційно-правових та економічних заходів, здійснюваних державою у сфері регіонального розвитку. За визначенням, яке подане у законопроекті **„Про Концепцію державної регіональної економічної політики”,** який розглядався у вересні 1999 року і був схвалений Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341, державна **регіональна економічна політика** – це сукупність організаційних, правових та економічних заходів, які здійснюються державою у сфері регіонального розвитку країни відповідно до її поточних і стратегічних цілей.”

У кожній країн цілі та завдання регіональної економічної політики різні.

Зокрема головні напрямки регіональної політики ***західноєвропейських держав*** переважно пов’язані з долею проблемних регіонів: депресивних старопромислових, слаборозвинених та ін.

У ***країнах, що розвиваються,*** регіональна політика вимагає залучення в господарський обіг нових територій і ресурсів, інтеграції різних просторів в єдиний національний ринок, пом’якшення суперечностей між містом і селом, регулювання процесу урбанізації та інше.

Для України в умовах перехідного типу економіки й ті, й інші проблеми повинні бути у центрі уваги регіональної економічної політики. У зв’язку з цим важливим у реалізації політики регіонального розвитку є виявлення і обґрунтування проблемних регіонів для розробки системи заходів і стимулів, специфічних для кожного типу виділених територій.

Для регіонів з високою концентрацією виробництва, екологічно несприятливих з диверсифікованою структурою господарства, найвищим рівнем прибутку на одного жителя потрібна розробка економічних заходів щодо запобігання надмірній господарській активності і концентрації населення, оздоровлення природного середовища, стимулювання ресурсозбереження і ресурсозабезпечення.

Щодо ***регіонів із значною концентрацією виробництва,*** високою часткою прибутку на одного жителя також потрібна жорстка політика ресурсозбереження і оздоровлення природного середовища. Однак поряд з високими нормативами плати за

регіональні ресурси повинні передбачатися і певні субвенції з вищерангового бюджету на реалізацію названих програм.

Для ***регіонів, які умовно можна віднести до промислово депресивних*** (з низькими темпами зростання обсягів виробництва, високим рівнем інвестицій у їх розвиток і низькою віддачею, невисоким рівнем прибутку на особу), необхідна розробка програм переорієнтації на розвиток нових передових, технологічно високих і екологічно чистих виробництв, реалізація програм по перекваліфікації кадрів.

Цілі регіональної економічної політики можна класифікувати за такими ознаками:

а) за змістом;

б) за терміном дії;

в) за ознакою рівня управління.

У Концепції державної регіональної політики визначені *головна мета і завдання державної регіональної політики*.

Що належить до *економічних цілей* у вказаному документі.

Що належить до **головних *цілей і завдань у соціальній сфері*.**

Перерахувати, що належить до ***екологічній сфери.***

Перерахувати, що належить до стратегічних завдань регіонального розвитку України.

У сфері матеріального виробництва та в невиробничій сфері виділяють такі пріоритети:

а) з*агальноекономічні пріоритети*;

б) г*алузеві пріоритети;*

в) в*нутрішньогалузеві пріоритети;*

г) *внутрішньовиробничі пріоритети*;

д) т*ериторіальні пріоритети.*

Що використовують для оцінки господарських пріоритетів.

При системному оцінюванні цілей регіональної політики та при обґрунтуванні напрямів її реалізації необхідно також враховувати *регіональні інтереси*, які можуть виступати як база оцінки щодо цілей.

Територіальні (регіональні) інтереси – це відносини між індивідами і соціальними групами з огляду на забезпечення умов свого існування та розвитку на територіальній одиниці.

Також існують суттєві відмінності між регіональними та державними інтересами.

Так, **держава** як суб'єкт господарювання зацікавлена у максимальному видобутку і переробці сировини і ресурсів. У цьому є певні інтереси і регіону: він зацікавлений у виділенні інвестицій та матеріально-технічних ресурсів, створенні нових робочих місць, розвитку інфраструктури.

2. Різновиди регіональної політики

Регіональна політика держави - сфера діяльності з управління політичним, економічним, соціальним і екологічним розвитком країни в просторовому, регіональному аспекті, яка віддзеркалює відносини між державою і регіоном та регіонів між собою.

Державна регіональна політика спрямовує зусилля держави в регулюванні ринкових відносин за такими напрямами

Економічна регіональна політика - спрямована на пом'якшення економічних регіональних диспропорцій.

Соціальна регіональна політика - спрямована на забезпечення єдиних життєвих стандартів для всіх регіонів і всіх типів поселень.

Демографічна регіональна політика - активне втручання держави в природний і механічний рух населення.

Політика регіонального розселення - ефективне використання території конкретного регіону шляхом оптимального розміщення виробництв, комунікацій і місць розселення.

Екологічна регіональна політика - спрямована на нейтралізацію негативних змін навколишнього середовища, які мають яскраво виражений регіональний характер.

Науково-технічна регіональна політика - дослідження умов і факторів розміщення наукових центрів, територіальних форм поєднання науки і виробництва, регіонального руху наукових кадрів

3. Концепція державної регіональної економічної політики в Україні та її реалізація.

Територія України відрізняється своїми розмірами та значною просторовою диференціацією природних умов, рівнів економічного та соціального розвитку, спеціалізації промислового та сільськогосподарського виробництва. Не можна не враховувати й

суттєві історичні, демографічні, культурні, релігійні та інші відмінності. Слід взяти до уваги й виникнення на заході держави спільного кордону з Європейським Союзом, який проводить активну регіональну політику та багато інших факторів.

Основні принципи сучасної державної регіональної політики викладені у Концепції державної регіональної політики. З метою провадження її положень в Україні **розроблено і прийнято низку законодавчих актів**

Бюджетний кодекс України,

Земельний кодекс України,

Закон України „Про транскордонне співробітництво",

Закон України „Про розмежування земель державної і комунальної власності",

Генеральну схему планування території України,

Загальнодержавну програму розвитку малих міст,

Програму державної підтримки розвитку місцевого самоврядування України.

На основі яких принципів здійснюється регіональна політика в Україні.

4. Механізм реалізації державної регіональної політики і його основні елементи

Механізм реалізації державної регіональної економічної політики — це система конкретних економічних важелів та організаційно-економічних засобів, за допомогою яких здійснюється державний вплив на просторову організацію продуктивних сил, забезпечується соціально-економічний розвиток регіонів, удосконалюється структура їх господарського комплексу.

Держава впливає на регіональний розвиток за допомогою адміністративних та економічних важелів.

Широко використовуються такі **методи прямого економічного регулювання,** як цільове фінансування, пряма фінансова допомога, надання субсидій та субвенцій тощо. Для опосередкованого економічного регулювання використовують важелі податкової, кредитно-грошової, амортизаційної, зовнішньоекономічної політики.

Прийнято виділяти *стратегічний і тактичний* аспекти реалізації основної мети регіональної політики.

Тактичний аспект полягає у забезпеченні збалансованого комплексно-пропорційного розвитку окремих регіонів, створенні сприятливих умов для успішного функціонування господарських об'єктів і проживання населення, для розвитку ринкових відносин.

Стратегічний аспект передбачає макросоціальне обґрунтування та розробку оптимальної перспективної територіальної структури життєдіяльності населення.

Що є основними складовими механізму державної регіональної політики України, як визначено чинними нормативними документами, виступають.

5. Організаційно-правова база

Законодавча база є першоосновою механізму державної регіональної економічної політики, що визначає взаємовідносини держави і регіонів, та відповідні організаційні структури управління соціально-економічними процесами.

Через законодавчу базу проводять політику, спрямовану на підвищення економічної самостійності територій, координують діяльність місцевої влади на основі визначення співвідношень державного і місцевих бюджетів, розвитку інфраструктурних об'єктів місцевого та загальнодержавного призначення, формування централізованих і регіональних фондів різного цільового призначення.

До неї належать Закони України

«Про місцеві державні адміністрації»,

«Про місцеве самоврядування в Україні»,

«Про зайнятість населення»,

«Про столицю України — місто-герой Київ»,

«Про бюджетну систему України»,

Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки та збори»,

Указ Президента України від 25 травня 2001 р. про затвердження «Концепції державної регіональної політики» та інші нормативно-правові акти.

Залежно від організаційно-правових особливостей регіональну економічну політику поділяють на

експліцитну - втілюється у життя переважно через офіційні документи, конкретні напрями і заходи, і тому має чітко виражений

регіональний характер;

імпліцитну - являє собою, як правило, соціально-економічні наслідки рішень, що приймаються на національному рівні, і тому має неявний характер.

6. Бюджетно-фінансові важелі реалізації регіональної економічної політики та ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики

Держава активно застосовує адміністративні методи регулювання у сферах, які відображають національні інтереси: використання національного багатства, у тому числі природних ресурсів; геополітичні та екологічні проблеми; соціальний захист населення.

До основних адміністративних регуляторів з боку держави належать

прямий контроль за монопольними ринками;
заходи превентивного характеру;
розроблення стандартів і контроль за їх виконанням;
визначення соціальних стандартів якості життя;
захист національних інтересів.

У Законі України «Про бюджетну систему України» визначено бюджетний устрій і його принципи, порядок складання і виконання бюджетів. Згідно зі статтею 140 Конституції України, органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад міст, сіл і селищ, є обласні і районні ради.

Ступінь державного втручання в господарські процеси *вимірюється показниками питомої ваги державних прибутків і видатків у внутрішньому валовому продукті:* їх висока питома вага свідчить про сильний вплив держави на економіку.

Формування бюджету на основі двоканального принципу дозволяє забезпечити цілісність економічного простору країни та надати достатню економічну самостійність регіонам.

Найважливішими економічними регуляторами з боку держави є такі цінники

- грошово-фінансові (норма обов'язкових резервів, ставка міжбанківського кредиту, операції національного банку з державними облігаціями на ринку цінних паперів);

- податкові фактори (види і ставки податків, об'єкти оподаткування, пільги);
- цінова політика як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку;
- норми амортизаційних відрахувань, прискорена амортизація;
- квоти і ліцензії;
- зовнішньоторговельні та митні регулятори;
- дотації і субсидії для економічного розвитку, господарювання в ринкових умовах;
- державне і регіональне замовлення (стимулювання поставок продукції і надання послуг для державних потреб).

До основних адміністративно-правових регуляторів з боку держави належать

- безпосередній прямий контроль за монопольними ринками;
- заходи превентивного характеру;
- розроблення стандартів і контроль за їх виконанням;
- визначення соціальних стандартів якості життя;
- захист національних інтересів.

7. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво

Під *міжрегіональним співробітництвом* розуміють будь-які зв'язки, що встановлюються між регіонами різних державних утворень.

Прикордонне співробітництво.

Єврорегіони.

Законі України «Про транскордонне співробітництво».

Основні принципи транскордонного співробітництва.

Специфіка розвитку прикордонних територій.

Вдосконалення системи фінансового забезпечення транскордонного співробітництва в державі.

Питання для самоконтролю

1. Як цілі та завдання регіональної економічної політики?
2. Назвіть різновиди регіональної політики.
3. В чому головна суть Концепції державної регіональної економічної політики в Україні?
4. Яким чином реалізується Концепція державної

регіональної економічної політики в Україні?

5. Який існує механізм реалізації державної регіональної політики? Які його основні елементи?

6. Що відноситься до законодавчої бази? Організаційно правової бази?

7. Які ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики?

8. В чому суть міжрегіонального і прикордонного співробітництва?

9. У чому сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики? Що таке ключові елементи механізму реалізації регіональної економічної політики?

10. Основні важелі реалізації регіональної економічної політики.

11. Які принципи лежать в основі структурно-інвестиційної політики?

12. Дайте визначення і характеристику спеціальної (вільної) економічної зони.

13. Які позитивні результати досягнуті на територіях спеціальних економічних зон? Які недоліки та труднощі є у формуванні спеціальних економічних зон?

14. Чи існують перспективи створення нових спеціальних економічних зон в Україні?

15. Що таке міжрегіональне співробітництво? Назвіть основні фактори організації прикордонного співробітництва.

16. Розкрийте сутність поняття «єврорегіон» та охарактеризуйте особливості його діяльності. Які єврорегіони діють сьогодні в Україні?

17. Що саме з європейського досвіду регіональної політики може бути використано в Україні?

Завдання 1.

1.Ознайомтесь зі змістом нормативно-правових документів державної регіональної політики та виділіть основні положення, які направлені на вирівнювання економічного розвитку регіонів країни.

2. Наведіть приклади закордонного досвіду організації регіонального управління.

3. Наведіть приклади методів регіонального управління в США

та країнах Західної Європи.

*4. **Ознайомитись з текстом, законспектувати назви єврорегіонів, підготувати інформацію щодо існуючих єврорегіонів та державної та регіональної програми їх розвитку.***

Проблемою у регіональній політиці України є розвиток прикордонних областей держави, які часто характеризуються низьким економічним розвитком внаслідок свого периферійного положення. Дієвим елементом регіональної політики стала підтримка державою створення та функціонування єврорегіонів, як об'єднань територіальних громад та органів влади сусідніх держав. За період з 1993 року створено єврорегіони „Буг", „Нижній Дунай", „Верхній Прут", Карпатський єврорегіон, до функціонування яких з української сторони залучені Волинська, Чернівецька, Закарпатська, Одеська, Івано-Франківська та Львівська області, а від прикордонних іноземних держав – адміністративно-територіальні одиниці Польщі, Білорусі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Молдови, Австрії, Німеччини, Франції. У квітні 2002 Кабінет Міністрів затвердив Програму розвитку єврорегіонів, а у 2003 році – утворив єврорегіони „Дніпро" за участю Чернігівської області та відповідних регіонів Російської Федерації та Білорусі, а також „Слобожанщина" у складі Харківської та Білгородської областей. Основними напрямами співробітництва єврорегіонів є поєднання зусиль відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування в економічній сфері, розбудові соціальної, інформаційної, виробничої інфраструктури, будівництві та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, науковій та культурній співпраці, охороні навколишнього природного середовища, обміні досвідом між відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, взаємній допомозі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьбі із злочинністю і нелегальною міграцією.

У вересні 2003 року за участю уповноважених представників України, Угорщини, Румунії, Словаччини та Югославії досягнуто згоди щодо спільної реалізації Ініціативи сталого просторового розвитку басейну Тиси, яка передбачає розроблення в перспективі єдиної схеми територіального планування цієї території, координацію проведення наукових досліджень та інших заходів, спрямованих на реалізацію положень цієї схеми. Є підстави вважати, що у подальшому

ця Ініціатива може стати основою утворення ще одного єврорегіону.

Особливо з огляду на входження до Європейського Союзу сусідніх з Україною держав розвитку єврорегіонів повинна бути наділена особлива увага. Це створює умови не тільки для отримання за рахунок відповідних фондів ЄС додаткових коштів на розвиток єврорегіонів, а й доступ вітчизняних підприємств до новітніх технологій, європейських і світових ринків. Мають бути розширені контакти з керівниками та експертами Програми регіонального розвитку Європейського Союзу INTERREG, яка на період до 2006 року виконує вже третій свій етап, значною мірою зорієнтований на вирішення проблем прикордонних з Європейським Союзом територій.

В Україні мають бути впроваджені також відповідні міжнародні документи, зокрема „Основоположні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту", ухвалені Конференцією міністрів, відповідальних за територіальний розвиток у Ганновері, ФРН, 2000, Європейська хартія регіонального просторового планування.

ТЕМА 3. ТЕОРІЇ ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКОВІ ДЖЕРЕЛА РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

1. Теорії регіонального розвитку

Теоретичний арсенал регіонального управління постіндустріальних країн є достатньо великим і його розробки знайшли практичне втілення в умовах реформування економіки окремих держав. Розглянемо найвідоміші з них.

Посткейнсіанська теорія. Аргументує державне регулювання міжрегіональних розбіжностей. Її основою є стимулювання інвестицій і надходження приватного капіталу в слаборозвинуті регіони.

Неокласичний регіональний підхід. Грунтується на постулаті: вільний нерегульований ринок природним шляхом призведе до усунення нерівності між регіонами і, відповідно, немає необхідності в обмеженні стихійної дії ринкових сил.

Теорія незбалансованого розвитку. Прямо протилежна попередній. Згідно з цією теорією, ринок без державного регулювання об'єктивно збільшує регіональні розбіжності і закріплює високий

розвиток одних регіонів і слабкість інших.

Суспільні теорії регіоналізму. Основна проблема - зіткнення політичних за формою і економічних за суттю загальнонаціональних і регіональних інтересів. У межах цих теорій окремо розглядаються розподіл ресурсів і політичної влади між регіонами й центром, соціальні відмінності та конфлікти.

Кожна з цих теорій у певні історичні періоди стала базою для розробки державних програм регіонального розвитку. Так, *Європейська ринкова модель регіонального управління пройшла три методологічні парадигми:*

а) невідкладна допомога кризовим регіонам (від кінця 20-х до 40-х років XX ст.);

б) Міжрегіональний перерозподіл економічного зростання з орієнтацією на збалансований регіональний розвиток, створення полюсів зростання (1950—1970-і рр.);

в) реструктуризація регіонів (із середини 1970-х до кінця 1980-х років), що спирається на неокласичні й технологічні теорії та орієнтована на максимальне використання внутрішнього потенціалу кожного регіону, підтримку малого й середнього бізнесу.

У наш час формується нова парадигма - *регіональний саморозвиток на базі врахування інтересів регіонів і покладання відповідальності за розвиток регіонів на місцеву владу.*

У нашій країні певну роль відіграють посткейнсіанська теорія й теорія незбалансованого розвитку, спрямовані на підтримку проблемних регіонів і становлення місцевого самоврядування. Практичне втілення знаходять і деякі технологічні теорії - створення технополюсів і полюсів зростання (наприклад, створення вільних економічних зон). Таке сплетення декількох методологічних підходів до створення системи регіонального управління зумовлене вимогами часу: якщо в Європі методологічні підходи послідовно змінювалися на різних етапах розвитку, Україні необхідно пройти багаторічний період еволюції регіонального управління за малий проміжок часу.

2. Теорії просторової регіональної економіки

Від початку людської цивілізації територія виступає головним інструментом інтеграції всіх сторін життєдіяльності населення.

Наприкінці XIX ст. територіальний фактор економічного розвитку набуває особливого значення. Це пов’язано зокрема з тим,

що міграційний рух населення і регіональне переміщення капіталів набули стійкого характеру і тому потребували ретельного вивчення. Практична економіка потребувала наукового обґрунтування принципів територіального розміщення основних факторів виробництва, якими, зокрема, є праця і капітал, а також розробки методів територіальних досліджень і регулювання регіонального розвитку.

Розробкою регіональних теорій займалися як економгеографи, так і економісти. Відзначимо, що в різних країнах пріоритет надавався різним напрямам регіональної теорії. Найсильніші наукові школи склалися в Німеччині, Швеції, Великобританії, США, Франції.

Виділяють такі напрями і теорії регіональної науки:

географічний детермінізм;

енвайронменталізм;

штандортні теорії розміщення;

регіональна наука;

теорія ринків збуту;

геополітика.

Теорії розміщення регіонального виробництва:

- Теорія сільськогосподарського штандорта Й. Тюнена.
- Раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта.
- Теорія промислового штандорта А. Вебера.
- Теорія центральних місць.
- Регіональні ринки і просторова теорія ціни.
- Теорії регіональної спеціалізації та міжрегіональної торгівлі.
- Теорія абсолютних і порівняльних переваг Сміта – Рікардо.
- Теорія Хекшера - Оліна.
- Концепція єврорегіонів.
- Концепція спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ).
- Теорія економічних кластерів.

3. Історичні форми державного устрою

Протягом існування людство виробило дві класичні форми державного устрою - *унітарну та федеративну державу,* а також специфічну форму під назвою *імперія.* Перші дві форми - унітарна та федеративна держави - пройшли багатовікове випробування, довели свою життєздатність, продемонстрували свої переваги й недоліки, придбали собі безліч прихильників і супротивників. Імперія також

виявила неабияку здатність до виживання, але врешті-решт була змушена піти з арени державного будівництва.

Як відомо, більшість перших державних утворень були унітарними. Хоча деякі з них, наприклад, республіка Лікія, були федераціями, а інші, як, наприклад Римська імперія мали елементи конфедерації. Починаючи з нашої ери, унітарна держава стала панівною формою державного ладу й залишилася нею майже до останньої чверті XVIII ст., тобто до виникнення США, котрі й започаткували федералістську революцію, яка з часом поширилася на інші країни й континенти.

Унітарна держава (від лат. unitas - єдність, однорідність) - це форма державного ладу, що грунтується на зверхності суверенітету (верховної влади) єдиної держави над адміністративно-територіальними одиницями (областями, департаментами, префектурами, провінціями тощо), на які вона поділена.

Централізовані унітарні держави - держави, в яких підлеглість регіональних органів державному центру здійснюється за допомогою посадових осіб, що призначаються центром *{Норвегія, Швеція, Фінляндія).*

Децентралізовані унітарні держави - держави, в яких регіональні органи влади формуються незалежно від центру і діють самостійно під наглядом вищих урядових інститутів *(Велика Британія, Нова Зеландія, Японія).*

Конституцією України закріплений унітарний устрій України.

Конституція України: Прийнята на п’ятій сесії Верховної

Ради України 28 червня 1996 р. (витяг)

Стаття 2. Україна є унітарною державою.

Стаття 132. Стаття 133.

Автономія в складі унітарної держави

Унітарна держава може утворювати *автономію* в своєму складі.

Автономія (від грец. Аиіопотоз - аиіоз - сам, потоз - закон) - надання певним регіонам держави прав на самоврядування в адміністративній сфері.

Конституція України: Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (витяг)

Стаття 134.

Стаття 135.

Стаття 139.

Імперія як специфічна форма державного устрою

Імперії існували тисячоліттями і деякі з них були надзвичайно великими й могутніми.

Імперія (від лат. imperium - влада, сильний, могутні тощо) - одна з найдавніших форм державного устрою, під яким розуміють об'єднання під жорсткою централізованою владою національно-територіальних або адміністративно- територіальних утворень на принципах співвідношень „метрополія - колонія" або „периферія - центр".

Федеративна держава (від лат. *foedus* - домовленість) - це стійка нецентралізована форма державного устрою, за якого декілька держав (суб'єктів федерації), не втрачаючи державного суверенітету, об'єднані в одній державі на засадах спільно виробленої конституції та низки домовленостей.

Конфедерація (від лат. Сопґес1егаі;іо) - союз декількох держав, об'єднаних угодою про взаємні гарантії, який характеризується збереженням повної юридичної й політичної незалежності всіх його членів.

Федералістська революція - це тип соціальної революції, яка приводить до якісних змін в етнополітичній свідомості народів і державному устрої.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрями регіональної політики.
2. Які наукові методи щодо вивчення процесу регіонального розвитку ви знаєте? Охарактеризуйте кожний із них.
3. Теорія концептуальних кілець" І. Тюнена. Розкрийте її зміст.
4. Теорія штандарта промисловості А. Вебера. Розкрийте її зміст.
5. Теорія центральних місць В. Кристаллера. Розкрийте її зміст.
6. Якій зміст вкладав А. Льош у поняття радіус збуту"?
7. Які теоретичні економічні течії знайшли практичне втілення у формуванні регіональної політики окремих держав? Назвіть їх, дайте характеристику.
8. Які основні методологічні парадигми пройшла європейська модель регіонального управління? Проаналізуйте їх у хронологічному порядку.

9. Дайте визначення унітарної держави.

10. Намалюйте схему системи побудови державної влади в унітарній державі.

11. Назвіть основні ознаки унітарної держави.

12. Що можна віднести до переваг і недоліків унітарної держави?

13. У чому полягає відмінність централізованих унітарних держав від децентралізованих? До якого різновиду унітарної держави належить Україна?

14. Дайте визначення автономії.

15. Назвіть характерні ознаки автономії.

16. Які фактори є підставою створення автономії в складі унітарної держави?

17. Дайте визначення імперії.

18. Намалюйте схему побудови державної влади в імперії.

19. Які чинники лягли в основу класифікації імперій?

20. Які риси є суто імперськими рисами?

21. Назвіть основні риси федерації, які, за Шарлем Монтеск'є, надають переваги федераціям порівняно з унітарними державами та імперіями.

22. Дайте визначення федерації.

23. Намалюйте схему системи державної влади у федеративній державі.

24. Назвіть характерні ознаки федерації.

25. Які чинники можна віднести одночасно і до переваг, і до недоліків федерації?

26. Дайте визначення конфедерації.

27. Наведіть класифікацію конфедерації за типами.

28. Дайте характеристику такому соціальному явищу, як федералістська революція.

29. Назвіть основні етапи федералістської революції.

Завдання 1.

З'ясувати особливості географічного положення України та її територіального устрою.

Задачі:

1. Описати розташування України відносно інших країн Європи.

2. Позначити графи областей України на контурній карті.

3. Позначити межі економічних районів України на контурній карті.

4. Описати географічне положення економічного району (за варіантом).

Завдання 2.

Ознайомитися із географічним розташуванням соціально-культурних центрів Запорізького регіону.

Складіть таблицю по параметрах: райони Запорізькій області, райони міста Запоріжжя, та по таких параметрах:

а) заклади освіти;

б) театри;

в) музеї;

г) бібліотеки;

- визначити центри народних художніх промислів;

- охарактеризувати та позначити на карті центри санаторно-курортного лікування та туризму.

Заповніть таблицю.

Завдання 3.

Виділити окремі групи областей України з високим, середнім і низьким рівнем концентрації промисловості.

Завдання 4.

Визначити вплив концентрації промисловості на розвиток продуктивних сил та екологічну ситуацію в регіонах. Які заходи слід застосовувати в межах висококонцентрованого середовища з метою зменшення забруднення території.

Завдання 5.

Спробуйте встановити, як залежить концентрація промисловості і рівень урбанізації в регіоні?

Завдання 6.

Які регіони, на Вашу думку, вимагають підвищення концентрації виробничої діяльності, а які, навпаки – зниження

Завдання 7.

Виберіть, на Ваш розсуд, конкретний діючий виробничий об'єкт і опишіть, які обставини спричинили до його спорудження, що (які фактори) було взято до уваги при спорудженні об'єкту саме в даному місці, чи не порушує його діяльність екологічний баланс території. Якщо об'єкт, про який йтиме мова, споруджений давно, то вкажіть, який із факторів РВС не було взято до уваги для забезпечення успішної роботи об'єкту сьогодні.

ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

1. Поняття про пряме державне управління регіонами та місцеве самоврядування.

Практично в усіх розвинутих країнах світу на місцевому рівні

Державне управління регіонами (або пряме державне управління на місцях) - це управлінська діяльність в адміністративно-територіальній одиниці, яка здійснюється через адміністрацію, призначену центральними або іншими вищими органами влади.

Місцеве управління і самоврядування – здійснення владних повноважень на локальному (місцевому) рівні через місцеві представництва держави чи державних органів та самою територіальною громадою, в тому числі через її представників.

Місцеве самоврядування - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно чи під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах існуючого державного законодавства.

Місцеве самоврядування – можливість, право територіальної громади самостійно вирішувати економічні, соціальні, політичні питання місцевого характеру.

Місцеве управління – здійснення державою управлінських функцій на місцевому рівні через свої представництва.

Україна не є винятком у цьому питанні. Конституцією України закріплено дві системи влади на місцях: *місцеві державні*

адміністрації, які є місцевими органами виконавчої державної влади, і *місцеве самоврядування* як публічну владу територіальних громад.

Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (витяг)

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві

2. Природа державного управління регіонами та місцевого самоврядування

Природа органів прямого державного управління на місцях випливав з потреб держави у створенні системи функціонально-територіального управління.

Сутність місцевого самоврядування вивчається юридичною наукою більше ніж двісті років. Розглянемо декілька теорій, на базі яких відбувається практичне формування системи місцевого самоврядування в різних країнах.

1. Теорія вільної громади (теорія природних прав громади).
2. Державна теорія місцевого самоврядування (середина XIX ст.).
3. Теорія муніципального дуалізму.
4. Органи місцевого самоврядування розглядаються як такі, що мають

3. Розмежування функцій і повноважень між державними органами регіонального управління та органами місцевого самоврядування.

Розмежування функцій відбувається на основі Конституції України, Законів а також актів Президента України і КМУ. Функції та повноваження місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування грунтуються на принципах галузевої компетенції, яку

можна розділити на такі три різновиди:

– **виключна компетенція місцевих державних адміністрацій**
(наприклад, державний контроль);

– **суміжна компетенція,** коли місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування наділяються повноваженнями в одній галузі суспільного життя;

– **виключна компетенція органів місцевого самоврядування** (наприклад, управління комунальною власністю).

Іншими способами розмежування функцій і повноважень є договори та угоди, що конкретизують у відповідності до закону їх взаємні права і обов'язки.

4. Реформа децентралізації влади в Україні

Децентралізація - це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно.

Головною метою реформи є скасування районного поділу України, замість кількох десятків районів в області мають бути створені 4-6 повітів. Межі областей, які пропонують називати регіонами не змінюватимуться. Повіти формуватимуть за критерієм кількості населення і компактності, тобто, в кожному повіті може бути від 150 до 400 тисяч. Загалом вся Україна поділятиметься на 120-130 повітів.

Пові́т - адміністративно-територіальна одиниця в Великому Князівстві Литовському, Польському королівстві, Речі Посполитій, Королівстві Галичини та Володимирії, Західно-Українській Народній Республіці, Російській імперії, а також ранньому СРСР. Нині є адміністративною одиницею середнього рівня в Польщі.

Громада (лат. *politia* політія - община) - форма соціальної (колективної) організації людей, місцева спільнота, місцева організація та частина суспільства; характерна майже для всіх народів. Іноді - натовп дружніх людей.

Концепція полягає в об'єднанні сіл у крупні громади, щоб передати таким утворенням широку фінансову та управлінську

автономію. У кожному селі громади з населенням понад 50 людей обиратимуть старостів - представників влади у селі.

П'ять кроків, необхідних для реформи децентралізації влади.

На сьогодні, існують чотири основних форми адміністративної децентралізації

Деконцентрація.

Делегування.

Деволюція.

Відчуження (або приватизація).

Адміністративна децентралізація в Україні, Запорізька область.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення державному управлінню регіонами.
2. Дайте визначення місцевому самоврядуванню.
3. Проаналізуйте відмінність прямого державного управління на місцях і системи місцевого самоврядування.
4. Розкрийте зміст основних теорій місцевого самоврядування.
5. Як можна класифікувати компетенцію місцевих органів влади у відповідності до ступеня розмежування функцій між ними?
6. Намалюйте схему системи організації влади на регіональних рівнях в Україні.
7. Які функції та повноваження належать державними органами регіонального управління та органами місцевого самоврядування?
8. Яка існує реформа децентралізації влади в Україні?
9. Які заходи проведено щодо децентралізації влади в Україні?

Завдання 1.

Розробіть схему системи організації влади на регіональних рівнях в Україні.

Завдання 2.

Розробіть схему системи організації влади на регіональному рівні в Запорізькій області.

Завдання 3.

Розробіть схему системи організації влади на місцевому рівні в м. Запоріжжі..

Завдання 4.

Якщо проаналізувати п'ять кроків, необхідних для реформи децентралізації влади, та вивчити зміст Кроку 2 – «Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів». Необхідно найбільш важливі для людей повноваження передати на найближчий до людей рівень влади. На вашу думку, яким чином це можливо зробити?

Повноваження у громаді

Дошкільна та шкільна освіта;

Первинна медицина та швидка допомога;

Комунальне господарство;

Охорона правопорядку;

Пожежна охорона;

Соціальний захист.

Проаналізуйте досвід зарубіжних країн, та наведіть приклад щодо Кроку 2.

ТЕМА 5. РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

1.Структура органів регіонального управління

Центральні органи виконавчої влади (практично всі без винятку) формують систему своїх регіональних агентів. Деякі з них "зібрані під дахом" МДА. Вони одночасно є і структурними підрозділами МДА (її управління, відділи), і регіональними представництвами центральної влади. Відповідно до цього, ці структури є структурами подвійного підпорядкування. Їх примірний перелік затверджується відповідною постановою КМУ. Так, постановою КМУ від 22.07.1999 р. Встановлено орієнтовний перелік управлінь, відділів, інших структурних підрозділів Київської державної адміністрації. До них, зокрема, віднесено:

– Головне управління економіки;
– Головне управління промисловості;
– Головне управління майном;
– Головне управління містобудування і архітектури;
– Головне управління соціального захисту;
– Головне управління житлового забезпечення;
– Головне управління освіти;
– Головне управління охорони здоров'я;
– Головне управління культури;
– Головне управління житлового господарства;
– Управління енергетики;
– Управління зовнішніх економічних зв'язків;
– Управління торгівлі та побутового обслуговування населення;
– Фінансове управління;
– Комітет транспорту та зв'язку;
– Управління з питань оборонної та мобілізаційної роботи;
– Управління капітального будівництва;
– Управління з питань підприємництва;
– Управління з питань цінової політики;
– Управління у справах преси і інформації;
– Управління у справах національностей і міграції;
– Управління у справах релігії;
– Управління з питань внутрішньої політики;
– Управління з питань готельного господарства, туризму та екскурсій;
– Управління ритуальних послуг;
– Управління справами;
– Управління праці і зайнятості населення;
– Управління з питань охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища;
– Управління у справах сім'ї та молоді;
– Управління з питань фізичної культури та спорту;
– Управління державної ветеринарної медицини;

– Служба справ неповнолітніх;

– Управління питань надзвичайних ситуацій;

– Штаб цивільної оборони;

– Управління в справах захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС;

– Валютно-експертне управління;

– Відділ з питань охорони праці;

– Інспекція державного технічного нагляду;

– Державний архів.

Деякі державні органи утворюють свої окремі регіональні представництва. їх взаємодія з МДА будується на основі співпраці. До таких органів, зокрема, можна віднести Національний банк України, Службу безпеки України, Державну податкову адміністрацію, Контрольно-ревізійне управління, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони тощо.

2. Посадові особи місцевих державних адміністрацій

Основною ланкою виконавчої вертикалі є МДА. Вони здійснюють виконавчу владу в областях (обласні державні адміністрації), районах областей а також в районах АРК (районні державні адміністрації), містах Київ і Севастополь (міські державні адміністрації), а також у районах м. Київ.

До посадових осіб МДА відноситься:

– *голова МДА* - очолює МДА;

– *Перший заступник і заступники голови МДА* - виконують обов'язки визначені головами МДА і несуть персональну відповідальність за стан доручених справ;

– *керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів* - очолюють відповідні підрозділи і несуть персональну відповідальність перед головами відповідних МДА.

Усі згадані особи не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою, в тому числі на громадських засадах, крім викладацької, наукової та творчої діяльності в позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи іншої організації, що має на меті одержання прибутку.

Норми закріплені Щодо **формування МДА** законодавством України.

3. Організація і порядок роботи місцевих державних адміністрацій

Організація і порядок діяльності МДА будується до відповідності повноважень їх посадових осіб.

1. **Голови МДА очолюють відповідну МДА.**

2. **Управління, відділи, інші структурні підрозділи МДА**

підзвітні і підконтрольні головам відповідних МДА, а також органам виконавчої влади вищого рівня.

Управління, відділи, інші структурні підрозділи районної ДА підзвітні і підконтрольні відповідним структурним одиницям обласної ДА.

3. Для правового, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності МДА, підготовки аналітичних, інформаційних матеріалів тощо. Голова МДА утворює апарат МДА в межах виділених бюджетних коштів.

Апарат МДА очолює керівник, якого призначає голова МДА.

Голова МДА затверджує положення та визначає структуру апарату, призначає на посади і звільняє з посад керівників та інших працівників структурних підрозділів апарату. Керівники структурних підрозділів апарату за умовами оплати праці прирівнюються до керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів МДА.

4. Діяльність місцевих державних адміністрацій

Компетенція місцевих державних адміністрацій в економічній сфері.

Галузева компетенція - це законодавчо визначена сфера діяльності певних органів державного управління чи місцевого самоврядування.

Законом України “Про місцеві державні адміністрації” МДА надана така компетенція

В сфері соціально-економічного розвитку.

У сфері бюджету і фінансів.

У сфері управління майном, приватизації і підприємництва.

У сфері містобудування, житлово-комунального господарства, побутового, торгового обслуговування, транспорту і зв'язку.

У сфері міжнародних і зовнішньоекономічних відносин.

Компетенція місцевих державних адміністрацій в соціальній сфері.

У сфері науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді.

У сфері соціального забезпечення і соціального захисту населення.

У сфері зайнятості населення, праці і заробітної плати.

Компетенція місцевих державних адміністрацій в інших сферах суспільного життя.

У сфері використання і охорони земель, природних ресурсів і охорони навколишнього середовища.

У сфері забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян.

У сфері оборонної роботи.

Відносини місцевих державних адміністрацій з іншими суб'єктами держави.

Законодавчо встановлені основні принципи, на яких будуються відносини МДА з іншими державними владними структурами.

Відносини МДА з Президентом України і Кабінетом Міністрів України.

Закон України „Про місцеві державні адміністрації" від 9.04.1999 р. (витяг)

Національна рада утворюється в складі Голови, заступників Голови, секретаря та членів Національної ради

Національну раду очолює Президент України. Він затверджує персональний склад ради та Положення про неї. Секретарем Національної ради є за посадою один з перших заступників Державного секретаря України.

Відносини МДА з міністерствами і територіальними органами виконавчої влади.

Відносини обласної і районної МДА.

Відносини МДА з обласними і районними Радами.

Відносини МДА з органами місцевого самоврядування

територіальних громад і їх посадовими особами.

Відносини МДА з підприємствами, установами та організаціями.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть посадових осіб місцевих державних адміністрацій.
2. У чому полягає процедура формування місцевих-державних адміністрацій?
3. На який строк формуються місцеві державні адміністрації?
4. За яких умов голова місцевої державної адміністрації може припинити свої повноваження достроково?
5. Назвіть основні повноваження голів місцевих державних адміністрацій.
6. Дайте визначення галузевій компетенції.
7. На яких принципах формуються відносини місцевих державних адміністрацій з президентом України?
8. На яких принципах формуються відносини місцевих державних адміністрацій з центральними органами виконавчої влади?
9. На яких принципах формуються відносини між обласною і районною місцевими державними адміністраціями?
10. На яких принципах формуються відносини між місцевими державними адміністраціями і представницькими органами влади?
11. На яких принципах будуються відносини між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування?
12. На яких принципах формуються відносини місцевих державних адміністрацій з підприємствами, установами та організаціями

Завдання 1.

Роль демографічних передумов у розвитку народного господарства. Регіональні особливості демографічної ситуації в Україні.

Завдання 2.

Визначення коефіцієнтів, які характеризують процеси відтворення населення регіонів (країни): коефіцієнту народжуваності, коефіцієнту смертності, коефіцієнту загального приросту населення.

Завдання 3.
Демографічна політика України.

Завдання 4.
Трудоресурсна ситуація та ринок праці в Україні.

Завдання 5.
Визначення рівня безробіття, чисельності трудових ресурсів та рівня зайнятості регіону (країни).

Завдання 6.
Визначення взаємозв'язку рівня народжуваності і рівня урбанізації в регіонах України (за допомогою коефіцієнта парної кореляції).

ТЕМА 6. ФАКТОРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1. Економіко-географічне положення і природно-ресурсний потенціал регіону.

Економіко-географічне положення (ЕГП) є одним з вирішальних факторів економічного розвитку регіону.

Економіко-географічне положення можна розглядати за такими основними ознаками.

Відносно елементів суспільного відтворення. За цією ознакою розрізняють такі види економіко-географічного положення:

- *виробничо-географічне,* тобто положення відносно баз матеріального виробництва, центрів тяжіння господарського життя або економічних ресурсів;
- *ринкове* - відносно ринків збуту споживчих товарів виробничого призначення;
- *демографічне* - відносно зосередження населення, трудових ресурсів;
- *транспортно-географічне* - відносно транспортної мережі з урахуванням її перевізної здатності, швидкості та вартості транспортування.

Відносно району, області, країни. Це ЕГП поділяється на:

- центральне;
- периферійне;
- ексцентричне.

Залежно від масштабів (або дистанціювання) об'єктів. Внаслідок територіальної диференціації природних умов і ресурсів формуються складні й різноманітні за спеціалізацією *галузеві й міжгалузеві територіальні комплекси, які* впливають на суспільний територіальний поділ праці.

Показник кількісної оцінки ЕГП повинен одночасно відображати:

- параметри об'єкта відносно якого визначається ЕГП;
- сумарну потужність діючих чинників;
- сумарну відстань між об'єктами і чинниками, що впливають на нього;
- наявність транспортної мережі.

2. Оцінювання економіко-географічного положення регіону

Оцінку ЕГП господарських об'єктів регіону розглянемо на прикладі

Приклад. **Зробити оцінку ЕГП сільськогосподаірських виробництв, які знаходяться на території даного району.**

Оцінку ЕГП можна зробити шляхом вирахування балів (Q) для кожного господарського об'єкта за формулою:

$$Qi = Wi + Li \quad (1)$$

де Wi - приведений бал віддаленості і-го господарства, Li - приведений бал забезпеченості транспортними шляхами.

$$Wi = wmin / wi, \quad (2)$$

де $w_{тіп}$ - мінімальна середня віддаленість, км; wi - середня віддаленість і-го господарства, км.

Припустимо, на господарську діяльність і-го господарства впливають п'ять об'єктів: пункт приймання молока з віддаленістю до нього wi *(1);* пункт приймання і переробки мяса з віддаленістю wi (2) ; пункт приймання і переробки зерна з віддаленістю wi (3); залізнична станція з віддаленістю wi (4); райцентр з віддаленістю wi(5).

Тоді wi = (wi*(1)* +wi (2) + wi (3) + wi (4) + wi (5))/5. (3)

Зробивши подібні обрахунки для всіх сільськогосподарських об'єктів знайдемо мінімальну середню відстань $w_{тіп}$. За формулою (2) розрахуємо Wi.

Приведений бал забезпеченості транспортними шляхами ***Li.*** обраховується за формулою:

Li. =di /dтіп, (4)

де di, - забезпеченість транспортними шляхами з урахуванням якості покриття, км/тис.км кв.;

dmin - мінімальна забезпеченість транспортними шляхами з урахуванням якості їх покриття, км/тис.км кв.

di *=dKi,/Si; (5)*

де dKi - загальна довжина транспортних шляхів з урахуванням їх якості, км;

Si - площа і-го господарства, км кв.

dKi, = *1,6* dKi *(1)* + *1,2* dKi *(2)* + *1,0* dKi, *(3) (6)*,

де dKi(1) - довжина транспортних шляхів з покриттям удосконаленого типу, км;

dKi (2) - довжина транспортних шляхів з покриттям перехідного типу, км;

dKi (3) - довжина ґрунтових шляхів, км.

Господарство з максимальним Q матиме найвигідніше економіко-географічне положення.

Області Придніпров'я не мають власного твердого палива, проте **Природно-ресурсний потенціал регіону та критерій його оцінювання.**

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) регіону - сукупність усіх природних засобів, джерел, які є і можуть бути мобілізовані, використані для досягнення певної мети.

ПРП включає в себе тільки вивчені елементи природного середовища, які поділяються на дві великі групи:

Природні умови - це тіла й сили природи,'які за певного рівня розвитку продуктивних сил є істотними для життя та діяльності людського суспільства у виробничій і невиробничій сферах.

Природні ресурси - це тіла й сили, які на певному рівні розвитку продуктивних сил і вивченості можуть бути використані для задоволення потреб людського суспільства у формі безпосередньої участі в матеріальній діяльності.

Узагальнюючи існуючі підходи до *економічної оцінки природних ресурсів*, можна класифікувати їх на шість груп.

Затратний підхід передбачає оцінку за величиною затрат на освоєння, видобуток, використання. Серйозною вадою цього методу є

те, що ресурс кращої якості, більш доступний дістає нижчу оцінку при значно вищій його споживчій вартості. Такий метод оцінки не стимулює раціонального природокористування.

Результативний підхід - за його допомогою здійснюють оцінку лише тих ресурсів, які дають дохід, котрий є грошовим вираженням первинної продукції від експлуатації природного ресурсу чи різницею між доходом і поточними витратами. Проте дохід від використаного ресурсу може бути опосередкованим, більш того, не для кожного виду ресурсу можна визначити вартість первинної продукції.

Затратно-ресурсний підхід - ґрунтується на поєднанні затрат на освоєння природних ресурсів і доходу від їхнього використання. При цьому економічна оцінка буде значно вищою, а тому зросте її стимулююча функція.

Рентний підхід нині вважається найдоцільнішим, оскільки кращий ресурс отримує більшу вартість (більший дохід за однакових витрат). Рентні оцінки враховують обмеженість природного ресурсу, а затрати на його освоєння є усередненими, тому й економічна оцінка об'єктивніша.

Відтворювальний підхід - економічна оцінка при цьому є сукупністю затрат на відтворення ресурсу на певній території. Проте перспективна дефіцитність певного ресурсу може призвести до надмірного завищення оцінки.

Монопольно-відомчий підхід - різновидність затратного. Розміри платежів мають відповідати фінансовим витратам спеціалізованих установ з управління природними ресурсами.

У нинішніх умовах питанням державної ваги є проведення *економічної оцінки земельних ресурсів.*

Закон України „Про оцінку земель" від 11.12.2003 р. № 1378-IV(витяг)

Економічна оцінка земель - оцінка землі як природного ресурсу і засобу виробництва в сільському та лісовому господарствах і як просторового базису в суспільному виробництві за показниками, що характеризують продуктивність земель, ефективність їх використання та дохідність з одиниці площі.

У різних галузях економіки земля виступає фактором *розробки, обробки, розміщення.* Земля відзначається стаціонарним розташуванням. Різні земельні ділянки мають неоднакову родючість.

Однакові за якістю ділянки, але розміщені на, різній відстані від споживача продукції потребують різних затрат живої і уречевленої праці.

У цілому в ринкових умовах ціна землі незалежно від способу використання визначається за формулою [2]:

$$Z = (R : P) * 100,$$

де *R* - рента;

P - банківський відсоток.

В Україні оцінка земель сільськогосподарського призначення була проведена за єдиною методикою станом на 01.07.1995 р. Загальна вартість земель була визначена в 122 млрд грн, середня вартість 1 га ріллі становила 3734 грн (найвища на Черкащині - 4727 грн).

На сьогодні оцінка землі здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів „Про експертну грошову оцінку земельних ділянок" від 11.10.2002 р. №531.

Постанова Кабінету Міністрів „Про експертну грошову оцінку земельних ділянок" від 11.10.2002 р. №531. (витяг).

Методичний підхід, що базується на капіталізації чистого операційного або рентного доходу (фактичного чи очікує мого) передбачає визначення розміру вартості земельної ділянки від найбільш ефективного використання земельної ділянки з урахуванням установлених обтяжень і обмежень.

Чистий операційний дохід визначається на основі аналізу ринкових ставок операційної плати за землю.

Рентний дохід розраховується як різниця між очікуваним доходом від продукції, одержуваної на земельній ділянці (фактичної або умовної), та виробничими витратами і прибутком виробника.

Для поліпшеної земельної ділянки дохід від землі визначається шляхом розподілу загального доходу між її фізичними компонентами - землею та земельним поліпшенням.

Пряма капіталізація ґрунтується на припущенні про постійність та незмінність грошового потоку від використання земельної ділянки. При цьому вартість земельної ділянки визначається відношенням чистого операційного або рентного доходу до ставки капіталізації за формулою:

$$Цкп = До/Ск,$$

де $Ц_{кп}$ - вартість земельної ділянки, визначена шляхом прямої капіталізації (у гривнях); $Д_0$ - чистий операційний або рентний дохід (у

гривнях); Ск - ставка капіталізації (у вигляді десяткового дробу).

Непряма капіталізація ґрунтується на припущенні про обмеженість та змінність грошового потоку від використання земельної ділянки протягом певного періоду з наступним її продажем на ринку. При цьому вартість земельної ділянки визначається як поточна вартість майбутніх доходів від її використання та продажу за формулою:

$$Цкн = \sum(До/(1+Ск)i)/Р,$$

де $Ц_{кн}$ - вартість земельної ділянки, визначена шляхом непрямої капіталізації (у гривнях); Доі - очікуваний чистий операційний або рентний дохід за 1-й рік (у гривнях); Р - поточна вартість реверсії; *t* - період (у роках), який враховується при непрямій капіталізації чистого операційного або рентного доходу.

Ставка капіталізації визначається характерним співвідношенням між чистим операційним доходом і ціною продажу подібних земельних ділянок або шляхом розрахунку на основі норми віддачі на інвестований у земельну ділянку капітал з урахуванням змін у вартості грошей.

Ставка капіталізації для землі може бути визначена також як різниця між загальною ставкою капіталізації для поліпшеної земельної ділянки та нормою повернення капіталу з урахуванням частки вартості земельних поліпшень.

3. Відмінність природно-ресурсного забезпечення регіонів України

На основі оцінок окремих компонентів ПРП можна встановити сукупну продуктивність усіх природних ресурсів, яка визначає **інтегральний природно-ресурсний потенціал (ІПРП).**

Він дорівнює сумі економічних оцінок потенціалів окремих

природних багатств областей та економічних районів. Основу ІПРП формують земельні та мінеральні ресурси (3/4), велике значення мають також водні та рекреаційні ресурси.

Земельні ресурси.

Мінерально-сировинні ресурси.

Паливні ресурси України.

Рудні ресурси.

Нерудні ресурси.

Лісові ресурси.

Рекреаційні ресурси.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види економіко-географічного положення відносно елементів суспільного відтворення.
2. Поняття «фактор». Роль факторів (чинників) у формування економіки.
3. Назвіть види економіко-географічного положення щодо району, області, країни.
4. Назвіть основні фактори, які визначають переваги й недоліки ЕГП областей України (три будь-які області).
5. Дайте визначення природним умовам.
6. Дайте визначення природним ресурсам.
7. Назвіть типи природних ресурсів.
8. Чи можуть позабалансові ресурси стати балансовими? За яких умов?
9. У чому полягає затратний підхід до економічного оцінювання природних ресурсів? У чому його недоліки?
10. У чому полягає результативний підхід до економічного оцінювання природних ресурсів?
11. У чому полягає затратно-ресурсний підхід до економічного оцінювання природних ресурсів?
12. У чому полягає рентний підхід до економічного оцінювання природних ресурсів?
13. У чому полягає відтворювальний підхід до економічного оцінювання природних ресурсів?
14. У чому полягає монопольно-відомчий підхід до економічного оцінювання природних ресурсів?
15. Як визначають ціну землі в ринкових умовах?
16. Як визначають показник інтегрального природно-ресурсного потенціалу?
17. Назвіть паливно-енергетичні ресурси України, які мають експортний потенціал. У яких регіонах їх видобувають?
18. Назвіть паливно-енергетичні ресурси України, які не покривають внутрішні потреби країни. У яких регіонах їх видобувають? Які рудні ресурси України мають експортний потенціал? У яких регіонах їх видобувають?
19. Назвіть основні нерудні ресурси, які в достатній кількості

є на території України і які є базою для галузі виробництва будівельних матеріалів.

20. До яких країн належить Україна за рівнем водо забезпечення?

21. Які регіони України багаті на лісові ресурси? Які породи дерев домінують у загальних запасах деревини?

Завдання 1.

На пошукові роботи та освоєння газового родовища, яке відкрито в регіоні А, витрачено 20 млн. грн., а щорічні експлуатаційні витрати з видобування газу становлять 7 млн. грн. Загальний запас газу оцінено у 2500 млн. м 3 . 1000 м3 газу продається на світовому ринку за ціною 50 умовних грошових одиниць.

Показник можливості вилучення газового ресурсу сягає 80%. Дати витратну і техніко-економічну оцінку газового ресурсу за 8 років.

Завдання 2.

Оцінити рентним і витратним способами економічний потенціал мисливсько-рибальських ресурсів регіону А за чотири роки, якщо в ньому функціонують звіринницька ферма, мисливське господарство, а також щорічно виловлюється 2 тис. т частикової риби, 50 т осетрової та 250 т червоної риби, 20 т мідій, заготовлюється 12 т меду.

Державними органами видаються ліцензії на вистріл дичини в мисливському господарстві на суму 180 тис. грн. щорічно. Ціна реалізації за 1 кг: частикової риби – 2 грн., червоної риби – 10 грн., осетрової риби – 20, мідій – 15, меду – 7 грн.

Прибутки звіринницької ферми складають 2,5 млн. грн. на рік, а сукупні витрати – 1,5 млн. грн. Витрати мисливського господарства 90 тис грн. на рік. Сукупні експлуатаційні витрати рибальського господарства в регіоні – 2 млн. грн. на рік, підприємства, яке добуває мідії, - 50 тис., а бджільницької галузі – 20 тис. грн. на рік. На освоєння мисливсько-рибальських ресурсів у регіоні А свого часу було витрачено 4 млн. грн.

Завдання 3.

Проаналізуйте структуру земельного фонду світу та окремих регіонів. Дайте характеристику земельним ресурсам України. Чому

земельні ресурси вважаються універсальними та багатоцільовими? Сформулюйте проблеми раціонального використання земельних ресурсів.

Завдання 4.

Чому академік А.Є. Ферсман свого часу назвав воду «найважливішим мінералом на Землі», а в сучасних умовах фахівці ООН розглядають рівень водозабезпеченості нижчій за 500 м3 /рік на людину як загрозу для національного стійкого розвитку? Наскільки перспективним, на ваш погляд, є виділення такого типу природних ресурсів, як ресурси Світового океану? Які види ресурсів постачає Світовий океан? Охарактеризуйте водні ресурси України, особливості їх формування та розміщення. Назвіть проблеми та шляхи їх раціонального використання.

Завдання 5.

Письмово опишіть природні умови та природні ресурси місцевості (приміської території або території адміністративного району, області), в якій Ви проживаєте.

ТЕМА 7. СИСТЕМА МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

1. Основні види показників розвитку регіональної економіки та їх значення при аналізі розвитку регіону в цілому.

Для аналізу економіки регіонів першого рангу (на які безпосередньо поділяється країна), використовується в основному ті самі макропоказники, що й для аналізу національної економіки.

До показників економічного потенціалу належать:

– кількість населення;

– трудові ресурси;

– обсяги ВВП;

– обсяги національного доходу (НД);

– обсяги основного капіталу та ін.

Усі ці показники характеризують розвиток продуктивних сил регіону насамперед з кількісного боку.

До основних показників соціально-економічного розвитку регіону належать:

– середньорічна чисельність населення;

– чисельність працівників, зайнятих у народному господарстві;

– валовий внутрішній продукт;

– обсяг продукції промисловості;

– виробництво товарів народного споживання;

– валова продукція сільського господарства;

– обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування;

– доходи місцевих бюджетів;

– видатки місцевих бюджетів;

– грошові доходи населення;

– обсяг роздрібного товарообігу;

– обсяг реалізації платних послуг населенню;

– обсяг експорту товарів;

– баланси основних видів промислової і сільськогосподарської продукції;

– середні ціни на основні види продукції.

2. Показники обсягу регіонального виробництва.

Валовий регіональний продукт (ВРП) - показник, що вимірює валову додану вартість, обчислюваний шляхом виключення з сумарною валової продукції обсягів її проміжного споживання. На національному рівні ВРП відповідає валового національного продукту, який є одним з базових показників системи національних рахунків.

Від ВРП можна перейти до інших показників обсягу регіонального виробництва:

ВРП - Амортизаційні відрахування

= ЧРП + Сальдо балансу заробітної плати постійних мешканців регіону, які працюють за його межами, і заробітною платою, яка була отримана мешканцями інших регіонів

= Чисті надходження відсотків, ренти, дивідендів і прибутку з-за меж регіону - Непрямі податки, які були сплачені підприємцями даного регіону державним установам, які знаходяться за його межами

= **Регіональний дохід** (постійних мешканців) + Зовнішні трансферти - Податок на корпоративний прибуток

= Нерозподілений прибуток корпорацій - Податки найманих осіб

= Особистий дохід - Особисті податки

= Безподатковий дохід (постійних мешканців).

3. Показники динаміки та пропорцій регіонального виробництва.

У системі національних рахунків передбачені *індекси основних соціально-економічних показників,* які вимірюються у відсотках до базового (попереднього) року:

$$I_n = \frac{П_{зв}}{П_{баз}} \cdot 100,$$

де $П_{зв.}, П_{баз.}$- значення соціально-економічного показника відповідно у звітному та базовому періодах.

В офіційній статистиці застосовують ***індекси цін і тарифів.***

Найчастіше використовуються *індекс споживчих цін (ІСЦ), індекс цін виробників промислової продукції, індекс цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами, індекс цін інвестицій в основний капітал* та ін.

Динаміку загального рівня цін та окремих їх видів визначають за допомогою *індексів Леспейреса, Пааше та Фішера.*

Індекс цін Леспейреса показує зміну рівня цін упродовж певного часу при незмінній структурі виробництва і споживання.

Цей індекс, обчислений для стабільного споживчого кошика, називається ***індексом споживчих цін (ІСЦ).***

Він обчислюється як відношення сукупних цін споживчого кошика у поточному та базовому періодах:

***ІСЦ* = Ціна споживчого кошика у поточному періоді / Ціна споживчого кошика у базовому періоді**

До споживчого кошика відносяться продукти харчування, одяг, взуття, предмети особистої гігієни, оплата житлово-побутових послуг, транспортні послуги, послуги медичного, освітянського, духовного характеру тощо. У високорозвинених країнах світу до ринкового

кошика входить близько 300 найменувань товарів і послуг. В Україні при обчисленні ІСЦ враховують понад 60 назв товарів і послуг.

Поширеною є методика визначення *індексу споживчих цін з урахуванням економічної ваги товару чи послуги у споживчому кошику*. Економічна вага встановлюється для базового періоду. Індекс споживчих цін в такому випадку обчислюється за формулою:

$$ICЦ = \frac{Ц^A}{Ц^A_{баз}} \cdot d^A + \frac{Ц^B}{Ц^B_{баз}} \cdot d^B + \ldots\ldots + \frac{Ц^N}{Ц_{баз}} \cdot d^N,$$

де $Ц^A, Ц^Б, Ц^M$- ціна різних видів товарів споживчого кошика в поточному періоді;

$Ц^{A}_{баз}, Ц^{Б}_{баз}, Ц^{M}_{баз}$ - ціна різних видів товарів споживчого кошика в базовому періоді;

d^A, d^B, d^N - економічна вага (частка видатків різних видів товарів споживчого кошика).

Індекс споживчих цін обчислюється щомісячно і він є найпоширенішим показником рівня інфляції.

Для виявлення динаміки загального рівня цін використовується *індекс Пааше,* який враховує зміну обсягу та структури виробництва і споживання поточного року в регіоні. Він обчислюється за формулою:

$$I_П = \frac{\sum Ц^A \cdot ВП^A}{\sum Ц^A_{баз} \cdot ВП^A} = \frac{\text{вартість випущеної (спожитої) в поточному періоді продукції за діючими цінами}}{\text{вартість випущеної (спожитої) в поточному періоді продукції за цінами базового періоду}}$$

Індекс Пааше, обчислений для набору товарів і послуг, що входять до ВРП, називається *дефлятором ВРП.*

Для згладжування неточностей в оцінці загального рівня цін за індексом змінних і постійних ваг визначається *індекс Фішера,* який визначається як середнє геометричне індексів Леспейреса і Пааше:

$$I_Ф = \sqrt{I_Л I_П}$$

При аналізі та оцінці стану економіки, формуванні індикативних планів економічного і соціального розвитку регіону використовують макроекономічні показники структури регіонального виробництва:

- співвідношення між фондом відшкодування і регіональним доходом, фондом споживання і фондом нагромадження в регіональному доході;
- кінцевий продукт у валовому регіональному продукті;
- співвідношення між фондом виробничого нагромадження і ресурсами невиробничого споживання;
- співвідношення між фондом відшкодування і фондом оплати праці;
- співвідношення між грошовими доходами населення регіону і роздрібним товарообігом, купівельною спроможністю населення регіону і ринковими фондами;
- співвідношення між ввезенням та вивезенням продукції, сировиною і готовою продукцією.

4. Основні показники ефективності діяльності суб'єктів регіонального регулювання

Ефективність діяльності суб'єктів регіонального виробництва - це якісна характеристика виробництва, яка відображає рівень розвитку продуктивних сил і ступінь забезпечення потреб населення регіону. В економічній науці розрізняють ресурсну та цільову ефективність. Ресурсна ефективність характеризує відношення результату виробництва до витрат або показує рівень використання ресурсів:

$$E_p = \frac{E}{P},$$

де E - результат виробництва;

P - ресурси, які використовуються в процесі виробництва.

Величина цільової ефективності свідчить про ступінь досягнення кінцевої мети регіонального виробництва та обчислюється за формулою:

$$E_ц = \frac{E}{H},$$

де H - чисельність населення.

Ефективність діяльності суб'єктів регіонального виробництва визначається за системою показників, які охоплюють усі рівні управління та використані у виробничому процесі ресурси.

Ці показники об´єднані в декілька блоків:

- узагальнюючі; показники ефективності використання праці;
- показники ефективності використання основних фондів, оборотних фондів, капітальних вкладень;
- ефективності використання матеріальних ресурсів;
- ефективності використання нової техніки;
- ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

До *узагальнюючих показників ефективності* на регіональному рівні належать:

- зростання виробленого регіонального доходу на душу населення;
- виробництво регіонального доходу на душу населення;
- відносна економія в сфері матеріального виробництва основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів, фонду оплати праці;
- відношення додаткового продукту до фонду оплати праці в матеріальному виробництві;
- рівень рентабельності щодо додаткового продукту або прибутку, до середньорічної вартості основних і обігових виробничих фондів;
- зниження витрат виробництва та обігу на 1 грн. валового регіонального продукту.

Для розрахунку показників ефективності регіонального виробництва використовують порівняльний та індексний методи.

Узагальнюючі показники ефективності.

Показники ефективності використання праці.

Показники ефективності використання основних виробничих фондів, оборотних коштів і капітальних вкладень.

Показники ефективності використання матеріальних ресурсів.

5. Показники економічного зростання та розвитку потенціалу регіональних потужностей та можливостей.

Економічне зростання регіону - це розширення масштабів виробництва, зростання випуску продукції, збільшення регіонального доходу або валового регіонального продукту.

У світовій практиці економічне зростання визначається і вимірюється двома способами: *річними темпами зростання у відсотках реального рнегіонального валового продукту* за певний період часу *та річними темпами зростання регіонального валового продукту на душу населення* у відсотках.

Економічне зростання регіону визначають чотири групи факторів:

- Фактори пропозиції.
- Фактори попиту.
- Фактори ефективності.
- Соціокультурні, інституційні та інші фактори.

Економічний розвиток регіону є багатофакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя регіону. Для визначення рівня економічного розвитку регіону використовують систему показників:

— валовий регіональний продукт на душу населення;

— виробництво і споживання основних видів продукції на душу населення;

— показники ефективності економіки (які обчислюються на основі ВРП);

— національний дохід на душу населення;

— рівень та якість життя населення.

Основним показником економічного розвитку регіону є *ВРП на душу населення регіону*.

Про рівень економічного розвитку регіону свідчать показники *виробництва і споживання ключових (базових) видів продукції на душу населення* - енергоспоживання, автомобілі, мінеральні добрива, папір, зерно, м´ясо, молоко, цукор тощо.

Показники ефективності економіки найбільшою мірою характеризують рівень економічного розвитку, оскільки характеризують результативність використання основних факторів

виробництва - енерго-, матеріаломісткість виробництва, фондовіддачу, фондомісткість, продуктивність праці тощо.

Регіональний дохід на душу населення - узагальнений показник економічного розвитку регіону та ефективності національної економіки.

Основними рисами моделі Р. Солоу є врахування таких чинників зростання, як запас капіталу (заощадження), приріст населення та технологічний прогрес.

При зростанні норми заощаджень економіка матиме більше інвестицій, більший запас капіталу, а отже, і більший рівень виробництва.

Однак **збільшення норми** заощаджень **має зворотний ефект** - призводить до скорочення норми споживання, яке певним чином обмежує виробництво.

Таким чином, заощадження сприяють нагромадженню капіталу, збільшують створений продукт, а разом з цим і споживання.

Критерієм при виборі норми заощадження є максимізація добробуту суспільства, тобто якнайбільше споживання, який дістав назву "золотого правила". "Золотому правилу" відповідає така норма заощаджень, при якій формується стійка капіталоозброєність, але за умови максимального споживання.

Урахування чинника технологічного прогресу вносить деякі зміни у формулювання "золотого правила": для максимізації споживання необхідно, щоб витримувалась рівність:

$$\boldsymbol{MPK = a+n+д} \text{ або } \boldsymbol{MPK-a = n+д},$$

де *(n+д)* - темпи приросту населення та ефективності праці;

MPK - гранична продуктивність капіталу; *a* - норма амортизації.

Економічний зміст формули такий: для формування запасу капіталу і капіталоозброєності необхідно, щоб чистий граничний продукт капіталу *(MPK-a*) дорівнював темпові приросту загального обсягу виробництва *(n+д)*.

Отже, економічне зростання є результатом поєднання факторів розвитку, з допомогою моделювання яких можна прогнозувати економічний розвиток.

Питання для самоконтролю

1. Що належить до показників економічного потенціалу?
2. Що належить до основних показників соціально-економічного розвитку регіону?
3. Чим визначається система основних загальноекономічних показників які підлягають аналізу?
4. З якою метою проводиться структурний аналіз стану соціально-економічної ситуації?
5. Які основні показники динаміки та пропорцій регіонального виробництва?
6. Основні показники ефективності діяльності суб'єктів регіонального регулювання.
7. Показники економічного зростання та розвитку потенціалу регіональних потужностей та можливостей.

Завдання 1.

З'ясувати особливості промисловості України.

Задачі:

- ознайомитися із концептуальними засадами стратегічного аналізу;
- описати структуру галузей промисловості Україні в цілому;
- позначити на контурній карті, згідно Додатку 4, в обраному Вами економічному районі:

а) центри нафтопереробки;

б) центри чорної металургії;

в) центри кольорової металургії;

г) центри виробництва мінеральних добрив;

- охарактеризувати легку промисловість обраного Вами економічного району;
- за тим же принципом охарактеризувати харчову промисловість;
- описати та позначити на карті центри машинобудування та металообробки;
- описати та позначити на карті центри промисловості будівельних матеріалів, скляної та порцеляново-фаянсової промисловості в обраному Вами економічному районі;

- описати та позначити на карті центри харчової та борошномельно-круп'яної промисловості в обраному Вами економічному районі;

- описати та позначити на карті центри лісової, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості в обраному Вами економічному районі;

- описати та позначити на карті центри паливної промисловості в обраному Вами економічному районі;

- охарактеризувати електроенергетичний потенціал обраного Вами економічного району.

ТЕМА 8. ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

1.Ресурсная сфера регіону

Першим етапом формування системи управління будь-яким складним соціально-економічним об'єктом є його повне і всебічне опис.

Відповідно до комплексною структурою РЕС як об'єкта управління, в складі ресурсної сфери прийнято виділяти:

- Природні ресурси;

- Ресурси неприродні, тобто створені в результаті попередньої цілеспрямованої діяльності людини.

1.1.Пріродние ресурси регіону.

Виділяють такі типи земель:

а) Землі під населеними пунктами - використовуються найінтенсивніше, зайняті під елементами інфраструктури виробничої та соціальної сфери в населених пунктах.

б) Землі під елементами інфраструктури регіону - під залізничними коліями, міжміськими автомобільними дорогами, під ЛЕП, шляхопроводами та т.д.

в) Землі сільськогосподарського призначення - поля, городи, пасовища і т.д.

г) Землі, використовувані в лісовому, мисливському, водному господарствах.

д) Невикористані землі.

Головним завданням регіонального управління є забезпечення максимально ефективного використання всіх видів земель, залучення їх в нормальний ринковий оборот, підтримка якісних характеристик земель, забезпечення виконання земельного законодавства.

До викопних ресурсів належать.

Використання водних ресурсів.

До лісових ресурсів.

1.2.Непріродние ресурси регіону

До неприродним ресурсів регіону, тобто ресурсів, створених в результаті передувала цілеспрямованої діяльності людини, відносять трудові, інтелектуальні, історико-культурні та інші види ресурсів.

До трудових ресурсів відносяться працездатне населення регіону, робоча сила. Трудові ресурси оцінюються за кількісними характеристиками (загальна кількість працездатних в регіоні), за якісними характеристиками (за професіями, рівнями кваліфікації), а також за статевими та віковими характеристиками. Чим вище віковий склад до оптимального (35-45 років), тим вище рівень якості трудових ресурсів, що створює сприятливу основу для розвитку економіки регіону.

Трудові ресурси відносяться до особливого виду ресурсів, оскільки:

- Виробництво і відтворення трудових ресурсів вимагає значних витрат бюджетних і позабюджетних коштів на фінансування системи освіти в регіоні;

- Необхідно підтримувати максимально можливий рівень використання цього виду ресурсів. Неповне використання трудових ресурсів регіону означає наявність в регіоні прихованої і явної безробіття з витікаючими звідси наслідками.

Забезпечення ефективного використання трудових ресурсів відноситься до спільної компетенції федеральних, регіональних ОГВ, ОМСУ.

До інтелектуальних ресурсів належать результати інтелектуальної і творчої діяльності людини, об'єкти інтелектуальної власності юридичних, фізичних осіб, органів влади та ін. (Твори літератури, мистецтва, результати наукових досліджень, товарні знаки, комп'ютерні програми).

Завданням регіонального управління в сфері використання інтелектуальних ресурсів є стимулювання збільшення їх обсягу,

забезпечення підвищення ефективності їх використання, залучення в нормальний ринковий оборот, захист інтелектуальної власності на основі відповідного законодавства.

Збільшення обсягу інтелектуальних ресурсів регіону, залучення їх до господарського використання означає рух регіону шляхом формування економіки вищого укладу.

До інформаційних ресурсів відносяться масиви документів в інформаційних системах - бібліотеках, архівах, комп'ютерних банках даних, в Інтернеті. Обсяг інформаційних ресурсів, їх доступність і якість створюють основу для вирішення стратегічних, тактичних, оперативних завдань регіонального управління.

Ефективне використання ресурсів.

2.Інфраструктура регіону

Інфраструктура являє собою сукупність систем життєзабезпечення виробничо-економічного, соціального комплексів регіону. Вона являє собою підсистему РЕМ, яка забезпечує обмін результатами діяльності в суспільному виробництві і при цьому сама є результатом суспільного розподілу праці.

До основних функцій виробничої інфраструктури належать:

- Постачання виробничих галузей регіону паливом, енергією, матеріальними ресурсами;
- Забезпечення збуту продукції та послуг, вироблених підприємствами виробничого комплексу регіону;
- Забезпечення протікання всіх видів інформаційних потоків.

До функцій соціальної інфраструктури відносяться забезпечення життєдіяльності населення регіону, забезпечення його всіма видами послуг соціального характеру.

До функцій екологічної інфраструктури (очисні споруди, відстійники, фільтри, пиловловлювачі та ін.) Відносяться відведення, утилізація, очищення відходів виробництва і життєдіяльності населення з метою збереження сприятливої екологічної ситуації в регіоні.

До функцій інфраструктури управління відноситься забезпечення ефективного протікання процесів управління всіма видами і сферами діяльності в регіоні. Будівлі та споруди ОГВ, лінії

звичайної і спеціального зв'язку, комп'ютерні системи органів влади і управління та ін.

Особливості та закономірності функціонування і розвитку інфраструктури регіону.

3. Виробничо-економічний комплекс регіону

Виробничо-економічний комплекс регіону (ВЕК) - являє собою багатогалузеву систему, що сформувалася в результаті попереднього соціально-економічного розвитку, в результаті міжрегіональної і внутрішньорегіональної поділу праці.

За аналогією з НГК країни, в ВЕК регіону виділяють галузеву і територіальну структури.

Територіальна структура ВЕК регіону характеризується розподілом галузей, ЗЕД по території регіону, а також кількісними співвідношеннями між територіальними господарськими комплексами.

Виділяють наступні групи галузей:

- Галузі матеріального виробництва;
- Галузі нематеріального виробництва;
- Галузі соціального обслуговування населення.

Економічний розвиток регіонів призводить до постійного ускладнення виробничо-економічних структур регіонів, появи нових галузей, ЗЕД, в деяких випадках до зникнення старих, традиційних галузей.

Незважаючи на процес диверсифікації в економіці будь-якого регіону можуть бути виділені основні галузі, найбільш значущі як для регіону, так і для економіки країни в цілому. Зазначені галузі називаються **галузями ринкової спеціалізації регіону** або спеціалізованими галузями.

Галузі ринкової спеціалізації регіону можна виявити за допомогою наступних показників.

1.Коеффіціент локалізації $К_л$ даного виробництва на території регіону є відношенням питомої ваги даної галузі в структурі всього виробництва регіону до питомої ваги цієї ж галузі в структурі всього виробництва країни.

$$К_л = (Г\ рег/Вир\ рег):(Г\ кр/Вир\ кр),$$

де Г рег – показник, що характеризує стан даної галузі на рівні регіону;

Вир рег - показник, що характеризує стан усього виробництва регіону;

Г кр - показник, що характеризує стан даної галузі в НХК країни;

Вир кр - показник, що характеризує все виробництво країни.

Питома вага можуть бути розраховані за обсягом реалізованої продукції, за вартістю основних виробничих фондів, за чисельністю промислово-виробничого персоналу.

У разі, якщо $К_л \geq 1$, то розглянута галузі є галуззю ринкової спеціалізації регіону. Чим більше значення $К_л$, тим більшою мірою даний регіон спеціалізується на даній галузі в рамках НГК країни.

2.Коеффіціент душового виробництва $К_д$ є відношенням питомої ваги даної галузі економіки країни до питомої ваги населення регіону в населенні країни.

$$К_д = (Г\ рег/Г\ кр):(Нас\ рег/Нас\ кр)$$

Где Г рег, Г кр – показник, що характеризує стан даної галузі на рівні регіону, країни. Для розрахунку питомої ваги галузі регіону також використовуються показники: обсяг реалізованої продукції, вартість ОПФ, чисельність персоналу.

Нас рег, нас. кр. - чисельність населення регіону, країни.

Якщо $К_д \geq 1$, то розглянута галузь є галуззю ринкової спеціалізації регіону або що спеціалізується галуззю.

3.Показателі спеціалізації регіону на даній галузі промисловості $К_с$ є відношенням питомої ваги регіону по даній галузі промисловості до питомої ваги регіону по промисловості в цілому.

$$К_с = П\ рег\ галузі\ пром\ /\ П\ рег\ пром$$

Де П рег галузі пром. - питома вага регіону за даної галузі промисловості;

П рег пром - питома вага регіону за промисловості в цілому.

Якщо $Кс \geq 1$, то галузь є галуззю ринкової спеціалізації регіону.

4.Коеффіціент міжрайонної товарності $К_{мт}$ є відношенням обсягу вивезення продукції даної галузі з регіону до обсягу її виробництва в регіоні.

$$К_{мт} = В / Пр$$

Значення $К_{мт}$ належить інтервалу [0; 1]. Чим ближче значення $К_{мт}$ до 1, тим більшою мірою регіон спеціалізується на даній галузі.

В економіці будь-якого регіону можуть бути виділені галузі ринкової спеціалізації, що мають значення для економіки країни в цілому; базові галузі економіки, які мають особливе значення для регіону в цілому, а також допоміжні галузі, що займають незначну питому вагу в економіці регіону за обсягом продукції, зайнятості населення, вкладу у формування ВРП та ін. Найбільш ефективне і пропорційний розвиток економіки регіону при її сформованої спеціалізації означає комплексність її розвитку.

Комплексність розвитку економіки регіону передбачає забезпечення найбільш ефективних галузевих і територіальних пропорцій між:

- Галузями ринкової спеціалізації, базовими і допоміжними галузями;
- видобувної та обробної галузей;
- Легкої і важкою промисловістю;
- Виробничої і соціальною сферою;
- Сферою виробництва товарів і виробництва послуг.

До показників комплексності розвитку економіки регіону відносять такі:

- обсяг продукції внутрирегіонального виробництва, яка споживається в регіоні;
- питома вага продукції міжгалузевого споживання;
- ступінь використання регіональних ресурсів всіх видів;
- галузева структура господарства.

Очевидно, що економіка будь-якого регіону повинна базуватися на принципах комплексного розвитку, які передбачають одночасне розвиток всіх груп галузей - спеціалізуються, базових, допоміжних.

4.Основні показники стану ПЕК регіону

Першим етапом управління складною соціально-економічною системою (в тому числі ПЕК) є повне і всебічне опис об'єкта управління. З цієї точки зору ПЕК повинен бути охарактеризований за допомогою кількісних показників. Складну соціально-економічну систему кількісно описати за допомогою одного або декількох показників неможливо, тому в теорії і практиці використовується значна кількість показників (від 10 до 100) в залежності від складності системи.

Кожен з показників характеризує об'єкт управління з якої-небудь однієї сторони, а вся сукупність показників характеризує загальний стан ПЕК регіону.

3. Індекс виробництва являє собою відносний показник, що характеризує зміну маси вироблених матеріальних благ в порівнюваних періодах.

I = Ов t / Ов б

Ов t - обсяг виробництва в поточному періоді t;

Ов б - обсяг виробництва в базовому періоді.

Індекс виробництва характеризує реальну динаміку обсягів виробництва за періодами.

Розрізняють приватні і зведені індекси виробництва. Приватні індекси виробництва характеризують динаміку виробництва окремих видів продукції. На регіональному рівні використовуються зведені індекси виробництва, які характеризують динаміку обсягів продукції по ЗЕД і в цілому по ПЕК.

4. Коефіцієнт використання виробничих потужностей - відносний показник, що характеризує ступінь використання потужностей по конкретних видах продукції; розраховується як відношення фактичного обсягу виробленої продукції до величини виробничих потужностей по її випуску.

Кп = Ов ф / Вп

Ов ф - фактичний обсяг виробництва;

Вп - виробнича потужність.

Під виробничою потужністю розуміється максимально можливий обсяг виробництва продукції в натуральному вираженні, за умови повного завантаження виробничого обладнання та виробничих площ.

5. Вартість основних виробничих фондів характеризує частину національного багатства, накопиченого на території регіону. Вартість ОПФ оцінюється як в цілому по виробничому комплексу, так і по окремим ЗЕД.

На регіональному рівні оцінюються і аналізуються показники, що характеризують якість ОПФ: коефіцієнт зносу, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття. Може також оцінюватися величина фондовіддачі, фондомісткості, фондоозброєності як в цілому по ПЕК, так і по ЗЕД (РАР-2).

Головними завданнями регіональної політики в частині використання ОПФ є кількісне зростання і якісне вдосконалення ОПФ.

6. Структура і обсяг інвестицій. Якісне вдосконалення, підвищення ефективності використання ОПФ передбачає необхідність залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів. Тому найважливішими показниками, використовуваними на регіональному рівні, є обсяги, динаміка, структура інвестицій. Вони направляються на будівництво нових ОПФ, реконструкцію, розширення, технологічне переозброєння ОПФ, модернізацію обладнання, впровадження нових технологій (РАР-3).

7. Фінансові показники функціонування ПЕК регіону:

- Сальдований фінансовий результат - сальдо прибутку і збитків від функціонування підприємств ПЕК;

- Рентабельність продукції - визначається в цілому по ПЕК і за окремими видами економічної діяльності, розраховується як співвідношення сумарного прибутку від реалізації продукції і витрат на виробництво і реалізацію продукції всіх господарюючих суб'єктів;

- Рентабельність активів в цілому по ПЕК і окремим ЗЕД являє собою відношення сумарного прибутку і сумарної величини активів господарюючих суб'єктів.

Рентабельність продукції і рентабельність активів показує ступінь ефективності функціонування ПЕК в цілому і входять до нього ЗЕД. Використовую зазначені показники, можна оцінити загальну ефективність функціонування ПЕК, а також виявити ефективні і неефективні види економічної діяльності.

- Питома вага збиткових підприємств також оцінюється в цілому по ПЕК і по всьому ЗЕД;

- Дебіторська і кредиторська заборгованість в цілому по ПЕК і співвідношення з ЗЕД.

Величина всіх фінансових показників функціонування ПЕК регіону і їх динаміка дозволяють визначити кінцеві фінансову результативність функціонування ПЕК,

Питання для самоконтролю

1. Що відносять до природних ресурсів?
2. Які типи земель виділяють?
3. Що відносять до викопних ресурсів?
4. Як оцінюються викопні ресурси?

5. Що відносять до лісових ресурсів?
6. Що відносять до неприродних ресурсів регіону?
7. Що відносять до трудових ресурсів?
8. Що відносять до інтелектуальних ресурсів?
9. Що відносять до інформаційних ресурсів?
10. Що передбачає необхідність ефективне використання ресурсів?
11. Що належить до основних функцій виробничої інфраструктури?
12. Які особливості та закономірності функціонування і розвитку інфраструктури регіону?
13. Що таке виробничо-економічний комплекс регіону (ВЕК)?
14. Які групи галузей виділяють?
15. Як розраховується коефіцієнт локалізації?
16. Як розраховується коефіцієнт душового виробництва?
17. Які основні показники стану ПЕК регіону?
18. Що являє собою індекс виробництва?
19. Як розраховується коефіцієнт використання виробничих потужностей?

Завдання 1.

З'ясувати особливості сільського господарства України.

Задачі:

- описати агропромисловий потенціал України;
- охарактеризувати становище агропромислового комплексу в обраному Вами економічному районі;
- згідно обраного Вами економічного району визначити центри зосередження таких агропромислових культур:

а) зернових культур;
б) цукрових буряків;
в) соняшнику;
г) картоплі;
д) виробництва м'яса і молока.

Завдання 2.

З'ясувати особливості транспортної системи України.

Задачі:

- визначити складові транспортної системи, яка обслуговує всю територію України;
- охарактеризувати елементи транспортної системи, яка обслуговує обраний Вами економічний район;
- охарактеризувати вантажооборот в обраному Вами економічному районі;
- охарактеризувати пасажирооборот в обраному Вами економічному районі;
- охарактеризувати забезпеченість транспортною мережею в обраному Вами економічному районі.

ТЕМА 9. СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНУ

1.Регіональна система розселення

Населення виступає найважливішим чинником економічного і соціального розвитку, оскільки воно:

- є основою формування трудових ресурсів;
- формує споживацьке середовище;
- є суб'єктом майнових відносин;
- є суб'єктом інвестиційних процесів.

Демографічна ситуація визначається низкою демографічних показників. До них відноситься *тривалість життя* - кількість років, яке в середньому належить прожити даному поколінню народжених, якщо припустити, що буде збережений існуючий стан смертності населення. Зараз тривалість життя в Україні становить 68,1 рік, для чоловіків - 62,7, для жінок - 73,5 роки відповідно.

Середній вік жителя України - 37 років.

Найважливішим чинником динаміки загальної чисельності населення України є його *природний рух*. Він визначається такими основними демографічними показниками:

- *Коефіцієнт смертності* - кількість померлих за один рік на 1 тис. осіб (%).
- *Коефіцієнт народжуваності* - кількість народжених за один рік на 1 тис. осіб (%).

Держава має стимулювати народження дітей. Деякі кроки в

цьому напрямку вже зроблено.

Крім природного руху населення, на його кількісний і якісний склад впливає *механічний рух населення,* або *міграція,* - зміна місця проживання: постійна, тривала, тимчасова, сезонна або маятникова.

В Україні існує *єдина система розселення,* основу якої становлять адміністративні, виробничі, культурно-побутові передумови й чинники.

Розрізняють розселення міське і сільське. Аналіз даних таблиці 8 дає змогу визначити домінуючий тип розселення для тієї чи іншої області України.

Місто - це населений пункт, який виконує промислові, транспортні, культурні, торгові та адміністративні функції, а його населення складається переважно з осіб, зайнятих у промисловому виробництві, службовців та членів їхніх сімей. Класифікацію груп міських поселень України наведено в табл..

Регіональні показники якості життя населення.

Відповідно до *теорії соціального обслуговування,* основною метою регіонального розвитку є *добробут населення.*

Категорія добробуту містить у собі і економічну, і соціальну, і соціологічну, і моральну складову.

Традиційно для оцінювання рівня життя населення спираються на припущення, що рівень життя населення є прямо залежним від рівня регіонального господарського розвитку. І тому для оцінювання рівня життя населення використовують *систему загальноекономічних показників.* Такими показниками є:

- розподіл національного багатства, виробництво сукупного суспільного продукту та національного доходу в регіонах;
- розвиток основних галузей матеріального виробництва промисловості, сільського господарства і транспорту;
- використання трудових ресурсів та рівень продуктивності праці.

Міжнародна статистика розраховує показник життєвого рівня за ВВП або ВНП на душу населення. Крім того, рівень життя можна охарактеризувати рядом синтетичних показників, до яких належать:

- фонд споживання у використаному національному доході;
- реальні доходи населення;
- номінальна заробітна плата робітників і службовців;

– суспільні фонди споживання;

– обсяг роздрібного товарообігу.

– **Село** - це поселення, в якому населення зайняте переважно в сільському господарстві.

– Чисельність сільського населення в Україні постійно зменшується.

– За кількістю жителів села поділяють на малі (до 500 осіб) - 57,7%, середні (500-1000 осіб) - 22.4 % і великі (понад 1000 осіб) - 19,9%. Більшість сільського населення проживає в середніх і великих селах.

Система регіонального розселення - це сукупність поселень, які об'єднані цілісністю наявних економічних зв'язків.

– Обласні системи розселення істотно відрізняються одна від одної. Вони *формуються під впливом різних чинників,* а саме:

– розміщення продуктивних сил;

– економіко-географічного положення;

– поєднання природних умов і природних ресурсів;

– демографічної ситуацій;

– розвитку соціально-економічної інфраструктури.

– Найбільше поширене із систем розселення *міська агломерація.*

2. Поняття про соціальну інфраструктуру

Соціальна інфраструктура - це сукупність, або комплекс галузей, призначенням яких у суспільному поділі праці є задоволення потреб населення у *соціально - побутових* і *соціально-духовних послугах.*

Відповідно до призначення соціальної інфраструктури, її поділяють на соціально-побутову і соціально-духовну інфраструктуру.

Розвиток галузей соціальної інфраструктури створює передумови для запобігання необґрунтованої міжрегіональної міграції населення.

Розвиток усіх ланок обслуговування населення має бути комплексним. Умовами комплексного розвитку соціальної інфраструктури в регіонах є:

- врахування регіональних чинників, що визначають обсяг і

структуру потреб населення в послугах;

– розробка і використання нормативів з урахуванням особливостей статей видатків;

– досягнення оптимальних меж і внутрішньо регіональних пропорцій у розвитку соціальної інфраструктури;

– обґрунтоване визначення обсягів капітальних вкладень у галузі соціальної інфраструктури та їх розподіл за підгалузями.

3. Соціально-побутова інфраструктура

Розглянемо особливості функціонування складових соціально-побутової інфраструктури.

Торгівля і громадське харчування. Формальним показником, який характеризує рівень розвитку *торгівлі* в регіоні, є *роздрібний товарообіг.* Він відображає дію складної сукупності соціальних і економічних чинників, зокрема, *купівельна спроможність населення, розвиненість мережі торговельних закладів, товарна забезпеченість, інформаційна, транспортна інфраструктура тощо.*

В Україні спостерігається регіональна відмінність обсягів роздрібного товарообігу. Він визначається насамперед:

– динамікою економічного розвитку регіону;
– структурою економіки;
– особливістю умов життєдіяльності населення;
– статевовіковими відмінностями населення;
– рівнем освіти;
– середнім доходом на одного члена сім'ї.

Товарообіг громадського харчування прогнозують окремим показником і вводять його складовою частиною до загального обігу роздрібного товарообігу.

Житлово-комунальне господарство. Це складний комплекс підгалузей, завданням яких є задоволення комунальних, побутових і соціально-культурних потреб населення.

Складові житлово-комунального господарства.

– житлове господарство;
– санітарно-технічні підприємства;
– служби інженерних мереж і споруд;

– транспорт;
– енергетичне господарство;
– усі види зовнішнього благоустрою;
– служби обрядових і спеціальних послуг.

Важливі дані для розробки заходів регулювання розвитку житлово-комунального господарства:

- чисельність населення та його соціальний склад;
- нормативи забезпеченості житлом і комунальними послугами;
- перспективні показники розвитку галузей виробничої та невиробничої сфер регіону;
- обсяг ресурсів, які можуть бути спрямовані на розвиток житлово-комунального господарства.

Побутове обслуговування. Належне побутове обслуговування населення сприяє економіці суспільної праці, витрат, раціональному використанню вільного часу, зближенню рівнів життя міських і сільських жителів.

Структура підгалузей побутового обслуговування:

– ремонт та індивідуальне пошиття взуття, швейних, хутрових, шкіряних виробів, головних уборів і текстильної галантереї;
– ремонт, пошиття і в'язання трикотажних виробів;
– ремонт побутових машин та приладів;
– ремонт і виготовлення металовиробів і меблів;
– ремонт і техобслуговування індивідуальних транспортних засобів;
– хімчистка і фарбування;
– послуги пралень;
– фото послуги;
– будівельні послуги;
– послуги лазень, перукарень;
– прокат речей;
– транспортні послуги;
– ритуальні послуги.

Для визначення прогнозних показників розвитку сфери побутового обслуговування обраховують такі показники:

- потрібні виробничі потужності;

- розміри основних фондів, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів і джерела їх формування.

Вихідними для цих розрахунків є такі дані:

- досягнутий рівень обслуговування населення;
- потреба в послугах у цілому на одного жителя;
- можливий приріст чисельності населення;
- зміни в структурі доходів і витрат населення;
- дані визначення попиту і ступінь його задоволення;
- стан і розвиток матеріально-технічної бази;
- характеристика мережі підприємств побутового обслуговування.

Пасажирський транспорт і засоби зв'язку. Для аналізу роботи пасажирського транспорту в регіоні застосовують такі показники:

- кількість перевезених пасажирів у міжрайонному сполученні та пасажирооборот (у тому числі за всіма видами транспорту);
- середня відстань перевезення пасажирів за окремими видами транспорту;
- протяжність автомобільних шляхів загального користування, в тому числі з твердим покриттям;
- будівництво нових автомобільних шляхів;
- реконструкція шляхів сполучення;
- обсяг капітальних вкладень у будівництво шляхів сполучення;
- площа території і протяжність транспортних шляхів на 100 км2.

4. Соціально-духовна інфраструктура

Із складових соціально-духовної сфери детальніше розглянемо народну освіту, культуру та охорону здоров'я.

Народна освіта. *Регулювання розвитку народної освіти має* охоплювати мережу дошкільних закладів, загальних шкіл, шкіл і груп подовженого дня, шкіл-інтернатів тощо.

Для задоволення потреб населення в дошкільних закладах використовують дані про чисельність дітей на перспективу. Крім того, враховують зростання кількості осіб, зайнятих у суспільному виробництві, працюючих жінок, у тому числі віком 18-44 роки, а також рівень забезпеченості дітей постійно діючими дошкільними закладами.

На підставі даних про потребу в дитячих дошкільних закладах розробляють зведену програму будівництва цих закладів по регіону.

Регулювання розвитку загальноосвітніх шкіл здійснюється за багатьма показниками, які розраховують по кожному регіону окремо з урахуванням міського і сільського населення. Основним показником є контингент учнів. Його визначають за типами шкіл і групами класів (1-4; 5-9; 10-11).

Кількість класів і класів-комплектів визначають залежно від загального контингенту, наповненості класів (за нормами гранична наповненість 1-9 класів - не більше ніж ЗО чол., 10-11 класів - 25 чол., груп подовженого дня - 20-30 чол., клас - комплекту з двох класів - не більше ЗО чол., з трьох класів - до 20 чол.

Прогнозування шкільної мережі розпочинають з ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ необхідних класних кімнат, за формулою :

$$к = ч/(Н*Кз)$$

де Ч - чисельність учнів;

Н - наповненість класу;

Кз - коефіцієнт змінності роботи школи.

Ефективність роботи закладів освіти значною мірою залежить від забезпечення педагогічними кадрами. Потребу в них визначають відповідно до контингенту учнів окремо за групами класів. Для 1-4 класів вона відповідає кількості класів. Для 5-11 класів необхідну кількість педагогів визначають за формулою:

$$В= КхС/ В,$$

де К - кількість класів в прогнозний період;

С - кількість педагогічних ставок на один клас;

В - кількість педагогічних ставок на одного вчителя.

Регулювання розвитку **галузей культури** передбачає вивчення умов формування суспільних потреб в культурному обслуговуванні, а також аналіз ресурсних можливостей їх задоволення.

Потребу в об’єктах культури визначають за встановленими нормами (кількість місць на 1000 осіб). Розміщення закладів культури здійснюють з урахуванням особливостей розселення та умов кожного регіону.

Систему охорони здоров’я в містах та сільській місцевості

треба розглядати як єдину систему регіону.

Для оцінювання якості роботи закладів охорони здоров'я використовують такі показники:

- тривалість перебування хворого в лікарні;
- обіг ліжка;
- рівень госпіталізації.

Потребу конкретного регіону в лікарняних ліжках можна розрахувати за формулою:

Л=НхГхП/(ДхЮ0),

де Н - чисельність населення;

Г - відсоток госпіталізації;

П - середня кількість днів перебування хворого в лікарні;

Д - тривалість використання ліжка протягом року.

Забезпеченість лікарняними ліжками в розрахунку на 10 осіб відповідно дорівнює:

З = Л*10000/Н.

Потужність амбулаторно-поліклінічних закладів установлюють на основі нормативів кількості відвідувань лікарень одним жителем за рік, загальної чисельності населення і даних про пропускну спроможність існуючої мережі амбулаторно - поліклінічних закладів.

Основними показниками функціонування санаторне - курортних, оздоровчих закладів і закладів відпочинку є кількість ліжок у санаторіях та місць у будинках відпочинку, пансіонатах і на туристичних базах.

5. Оцінювання трудового потенціалу регіону

Трудовий потенціал - система, елементами якої виступають трудові ресурси з урахуванням усієї сукупності їхніх кількісних "та якісних характеристик, зайнятості і робочих місць.

Оцінка трудового потенціалу потрібна для того, щоб забезпечити повну зайнятість працездатного населення, правильний розподіл трудових ресурсів за регіонами і галузями, а також їхнє раціональне використання.

Кількісна оцінка трудового потенціалу будується на дослідженні демографічних чинників.

Приблизну чисельність населення на перспективу можна визначити за формулою:

$$^{S}n = S + S1 - S2$$

де S - чисельність однорідної групи населення в базисному періоді;

S1 - передбачене сальдо міграції однорідної групи;

S2 - передбачена смертність населення однорідної групи.

Розрахунки проводять за всіма віковими групами аж до одного року, представникам якої до наступного року виповниться один рік.

Якість трудового потенціалу - поняття відносне. Формально його можна дослідити за такими критеріями:

– *загальна і спеціальна освіта* - загальна частка працездатного населення із середньою освітою;

– *кваліфікаційна підготовка* - загальна частка працездатного населення, що закінчили навчання в навчальних закладах до III рівня акредитації включно;

– *вища освіта* - загальна частка працездатного населення, що закінчили навчання в навчальних закладах IV рівня акредитації включно;

– *поновлення спеціальних знань* - загальна частка працездатного населення, що підвищили свою кваліфікацію;

– *здоров'я* - система показників, які характеризують колективне здоров'я працездатного населення (рівень захворюваності, інвалідності, диспансерний облік тощо);

– *вік* - середній вік працездатних, відхилення цієї величини від регіонального вікового нормативу;

– *стать* - відхилення статевої структури працездатного населення від регіонального нормативу потреби в робочій силі певної статі;

– *сімейна структура* - кількість дітей дошкільного віку на 1000 матерів працездатного віку; частка сімей, у яких три і більше утриманців на одного працюючого.

Відповідно до цього виділяють *п'ять типів регіональних ринків праці в Україні.*

Перший тип має чітко окреслені ознаки *трудодепресивності* як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки і тим самим формує *екстремальні умови відтворення робочої сили.* Його утворюють поліські, подільські, карпатські області з низьким рівнем індустріального розвитку: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та

Чернігівська. Регіональні ринки цього типу потребують режиму пільгового кредитування і оподаткування, надання субвенцій та преференцій, складання і реалізації регіональних інвестиційних програм у тісному взаємозв'язку з вирішенням питань реорганізації діючих виробництв та створення нових.

Другий тип регіональних ринків наближається до першого, проте *ознаки депресії і застійності не досить чітко відстежуються.* Для ринку цього типу першочергового значення набуває *спеціалізація сільськогосподарського виробництва та пов'язаних з ним переробних виробництв.* До цього типу віднесено ринки праці Вінницької, Київської, Кіровоградської, Львівської, Сумської, Полтавської, Черкаської та Чернівецької областей.

Третій тип ринку праці формують такі індустріальні області, як Дніпропетровська, Донецька та Луганська, з *досить мобільною робочою силою* та глибоким *кризовим станом усієї сфери зайнятості* через її високу залежність від економічного стану галузей видобувної і важкої промисловості.

Четвертий тип регіональних ринків праці охоплює Запорізьку, Харківську область та м. Київ. Характерним для нього є *висока мобільність робочої сили, достатні пропозиції щодо працевлаштування, місткість ринку праці.* Цей тип регіональних ринків праці формується промисловими центрами, в яких стан на ринку праці пом'якшується розвитком ринкової інфраструктури, а також поширенням нерегламентованої діяльності населення.

П'ятий тип регіональних ринків праці утворюють причорноморські області (Одеська, Херсонська, Миколаївська) та Автономна Республіка Крим з *високою орієнтацією працездатного населення нарізні форми самостійної зайнятості у сфері як офіційної, так і неофіційної економіки.* Перспективи збалансованого розвитку регіонального ринку праці такого типу значною мірою залежить від максимального врахування налаштованості населення на самостійну зайнятість у різних сферах господарювання.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть зміст таких демографічних показників, як смертність, народжуваність, тривалість життя?
2. Що називають природним рухом населення?
3. Що називають міграцією?

4. Який населений пункт називають містом?
5. Які населені пункти називають селом?
6. У яких міських поселеннях живе переважна більшість міського населення?Які різновиди агломерацій ви знаєте?
7. Що називають трудовим потенціалом?
8. Назвіть показники якості трудового потенціалу.
9. Охарактеризуйте типи регіональних ринків праці, які зараз сформовані на території України.
10. За якими показниками визначають показник життєвого рівня?
11. Що називають соціальною інфраструктурою? На які підструктури її поділяють?
12. Стан яких загальноекономічних чинників відображає роздрібний товарообіг?
13. Назвіть складові житлово-комунального господарства.
14. Які показники необхідні для розрахунку перспективи розвитку побутового обслуговування?
15. Які показники характеризують стан пасажирського транспорту?
16. За якими показниками визначають прогнозну потребу в кількості класних кімнат?
17. За якими показниками визначають прогнозну потребу в педагогічних працівниках?
18. Як визначити прогнозну потребу регіону в лікарняних ліжках?

Завдання 1.

З'ясувати особливості населення і трудових ресурсів України.

Задачі:

- позначити на карті загальний стан зайнятості в обраному Вами економічному районі;
- позначити на карті, загальний стан безробіття в обраному Вами економічному районі;
- позначити в обраному Вами економічному районі міста з населенням більше 500 тис. осіб;
- охарактеризувати кількість населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності в Україні.

Завдання 2.

Визначити географічне зосередження основних соціально-культурних центрів в Україні.

Задачі:

- ознайомитися із географічним розташуванням соціально-культурних центрів України;
- позначити в обраному Вами економічному районі:

а) заклади освіти;

б) театри;

в) музеї;

г) бібліотеки;

- визначити центри народних художніх промислів;
- охарактеризувати та позначити на карті центри санаторно-курортного лікування та туризму.

ТЕМА 10. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНАЛІЗМУ

1. Поняття Єврорегіон

«Європа регіонів» – поняття, яке відбиває тенденції посилення ролі регіонів у економічному житті Європейського союзу і еволюційний перехід до єдиного економічного і політичного простору як системи регіонів, що взаємодіють безпосередньо. Відповідно до цього регіональна ланка має враховуватися як самостійний учасник європейського інтеграційного процесу. Прагнення регіонів до встановлення прямих контактів з органами ЄС, оминаючи національні уряди, знайшла відображення у відкритті регіональних представництв (бюро) у Брюсселі (сьогодні їх близько 80). [1, ст.78]

Єврорегіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон. Це співробітництво спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв’язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють цю територію по обидва боки державного кордону. Діяльність

єврорегіонів розглядається як один з елементів загальноєвропейської системи приорітетів, який відповідає принципові інтеграції держав через інтеграцію регіонів. Така діяльність передбачає прискорення соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів; кадрову інфраструктурну підготовку регіонів і країни в цілому для поглиблення співробітництва з ЄС, прискорення європейських процесів інтеграції, реалізації потенціалу формування експортної спеціалізації регіонів; розвиток міжнародних зв'язків у галузях туризму, рекреації, охорони навколишнього

Пріоритети регіональної політики ЄС – шість приоритетних напрямків, зумовлених відокремленням найбільш відсталих регіонів і необхідністю проведення структурних змін: 1) сприяння структурній перебудові та розвитку депресивних регіонів; здійснюється на рівні NUTS 2 і стосується лише тих регіонів, де рівень ВВП на душу населення протягом трьох років був нижче за 75% від середнього по ЄС; 2) надання фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація промисловості; 3) боротьба з тривалим безробіттям та підтримка ініціатив щодо зайнятості населення регіонів; 4) адаптація підприємців, робітників у промисловості та у сфері виробництва до кардинальних змін, що загрожують безробіттям; 5) фінансування розвитку сільськогосподарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства; 6) допомога північним країнам ЄС із вкрай низькою густотою населення їхніх територій.

„Євроцентричне кільце ЄС" – територіальне утворення країн, які мають у ЄС центральне положення, обумовлене функціями зростаючого інтеграційного потенціалу у внутрішніх прикордонних регіонах ЄС після завершення створення єдиного ринку ЄС. Для цього утворення характерне легке подолання мовного та культурного бар'єру і доступ до інформації. Деякі регіони створюють корисні передумови розвитку нетрадиційними способами.

Цілі регіональної політики ЄС –

1) розвиток і реконструкція відсталих регіонів. До відсталих відносяться регіони, які мають ВВП на душу населення менше, ніж 75% середнього по ЄС;

2) економічне і соціальне перетворення (конверсія) регіонів, які мають структурні проблеми. Передбачається процедура відбору

регіонів, які підпадають під цю ціль з урахуванням особливостей депресії у промислових, аграрних, міських ареалах;

3) підтримка модернізації політики у галузях підготовки кадрів і зайнятості. Фінансування в рамках цієї цілі може здійснюватись тільки для територій, які знаходяться поза рамками цілей 1 і 2

2. Інститути, що забезпечують регіональний розвиток

Асамблея Європейських Регіонів (АЄР) – об'єднання близько 300 регіонів з усієї Європи, включаючи країни СНД, яке тісно співпрацює з Радою Європи та інституціями Європейського союзу, і підтримує постійні зв'язки з іншими міжрегіональними асоціаціями. Організована у 1985 році під назвою Ради Регіонів Європи.

Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів (Association of European Frontier Regions) – об'єднання, до якого входять як прикордонні, так і транскордонні регіони (близько 40 членів). Створена у 1971 році Асоціація відстоює інтереси своїх членів перед державними структурами, організовує конференції та форуми.

Асоціація Європейських Регіонів – об'єднання адміністративно-територіальних утворень з країн Європи. Основні напрями діяльності: обмін досвідом управління і господарювання, лобіювання інтересів регіонів в національних і міжнародних організаціях. Виникла у 1998 році. У 2000 році нараховувала 296 членів з 23 країн Європи.

Економічна комісія ООН для Європи (ЕКЄ), Європейська економічна комісія – регіональна комісія Економічної і соціальної ради ООН. Створена 28.03.47. Мета ЕКЄ – сприяти погодженню дій, спрямованих на економічний розвиток країн Європи, підтримувати та зміцнювати економічні відносини між певною країною Європи та іншими країнами світу. Найвищий орган ЕКЄ – пленарна щорічна сесія. Місцезнаходження Секретаріату - Женева. Україна стала членом ЕКЄ ще за часів Радянського союзу.

Європейська асоціація агентств регіонального розвитку (EURADA) – міжнародна громадська організація, яка координує діяльність агентств регіонального розвитку (АРР) в Європі. Створена у грудні 1991 року, зареєстрована у Бельгії (Брюссель). Асоціація визнає принципово важливим для АРР виконання таких завдань: 1) надання допомоги у створенні підприємств; 2) консультування підприємств, а також тренування їх управлінського персоналу; 3) розвиток та реклама

зон підприємництва з метою залучення місцевих та зарубіжних інвесторів; 4) сприяння поширенню сучасних технологій та створенню підприємницьких мереж; 5) створення бізнес-інкубаторів та управління ними; 6) надання капіталу підприємствам; 7) проведення досліджень, а також участь у територіальному плануванні; 8) відродження депресивних територій.

Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР, European Regional Fund) – складова частина бюджету Європейського економічного співтовариства, згодом Європейського Союзу (ЄС).

Європейські співтовариства – регіональні об'єднання західноєвропейських країн: Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) та Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), які формують основу розвитку та функціонування Європейського Союзу.

Комітет регіонів ЄС – організація консультативного характеру, створена у 1993 році у рамках інституціональної системи ЄС для врахування регіонального чинника у європейському просторі. Діяльність комітету сприяє включенню актуальних місцевих питань до розгляду, а також забезпечує представництво регіональних та місцевих спільнот у процесі прийняття рішень Європейським Союзом

Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (КМРВЄ) – консультативний орган Ради Європи, що представляє місцеві та регіональні органи влади країн-членів Ради Європи. Утворений у 1994 році.

Міжрегіональне економічне співробітництво країн ЄС – безпосереднє співробітництво регіонів країн-членів ЄС, найбільш розповсюдженими формами якого є обмін досвідом регіонального розвитку і управління; устрій регіональних ярмарків і виставок на територіях одне одного, що входить до функцій організації „Європартнеріат"; організація торгів на закупівлю товарів для регіональних і місцевих адміністрацій за участю регіонів різних країн; співробітництво споріднених міст.

Наднаціональна регіональна політика Європейського союзу – регіональна політика, яка здійснюється ЄС для доповнення і посилення регіональної політики держав-членів ЄС у напрямі зменшення міжрегіональних соціально-економічних контрастів і збільшення ефективності міжрегіональної інтеграції в масштабах ЄС.

3. Нормативна база

Декларація щодо регіоналізму в Європі – документ, прийнятий Асамблеєю Європейських регіонів (АЄР) у Базелі 4 грудня 1996 року. Визначає напрями майбутнього розвитку регіонів – членів АЄР (300 європейських регіонів з різними розмірами та адміністративним і політичним устроєм і близько 400 мільйонів населення).

Європейська декларація прав міст – декларація, ухвалена Постійною Конференцією Місцевих і Регіональних Органів Влади Європи (CLRAE) Ради Європи 18 березня 1992 року.

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та владами – документ, підписаний державами-членами Ради Європи 28.05.1980 р., який надав поняттю „транскордонне співробітництво" правовий статус. Україна приєдналася до Конвенції відповідною постановою Верховної Ради від 14.07.1993. згідно зі ст.. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Отже, Конвенція прирівнюється до законів України.

Європейська хартія міст – документ, ухвалений Радою Європи у Страсбурзі в 1992 році. Визначає, що слово „місто" в європейських мовах „citta ", „cite ", „city ", „ciudad ", яке походить від латинського слова „civitas " охоплює дві основні концепції міста: 1) матеріальне, археологічне, топографічне і містобудівне поняття – місто , як місце збору людей; 2) за визначення Італійської енциклопедії Треккані „історичне і юридичне явище, яке забезпечує характерне, фундаментальне ядро (фокус) життя в суспільстві. Підкреслюється, що поняття „місто" сьогодні все більше ототожнюється з самоврядною громадою (commune , municipium , municipio , Gemeinde) – „автономною адміністративною одиницею, що об'єднує спільноту жителів з визначеними інтересами", населеним центром з організованим будівництвом, комунальним обслуговуванням і своєю власною адміністрацією.

Європейська хартія про місцеве самоврядування – документ, підписаний державами – членами Ради Європи 15 жовтня 1985 року, яким передбачено існування в цих країнах місцевих органів самоврядування, які наділені уповноваженими для прийняття рішень органами, створеними демократичним шляхом, і які мають широку

автономію щодо своєї компетенції, порядку її здійснення і необхідних для цього засобів.

4. Програми розвитку регіону

Постсоціалістичні держави Європи, включаючи безпосередніх сусідів України, впродовж 90-х рр. також накопичили чималий досвід регіонального управління, що є цікавим для України. Практично у всіх центрально-європейських державах у системі центральних органів влади створені й діють інституції, що безпосередньо опікуються регіональним розвитком: Міністерство місцевого розвитку в Чеській республіці, Міністерство довкілля і регіональної політики та Національна рада регіонального розвитку в Угорщині, Національна рада регіонального розвитку в Румунії тощо.

Ініціативні регіональні програми ЄС – програми регіонального розвитку, які ЄС реалізує за власною ініціативою (тобто незалежно від національних урядів). Об'єктами цих програм є проблеми певних типів регіонів. Так, програма **URBANIZATION** передбачає економічне і соціальне перетворення (конверсію) кризових міст, селищ і міських ареалів з метою забезпечення сталого розвитку; програма **LEADER** – розвиток сільської місцевості на основі місцевих ініціатив; програма **EQUAL** – транснаціональне співробітництво, спрямоване на реалізацію нових засобів боротьби з усіма видами дискримінації і нерівності на ринку праці; **INTERREG** – транснаціональне, прикордонне і міжрегіональне співробітництво, спрямоване на стимулювання збалансованого і гармонійного розвитку європейського простору.

Програми регіонального розвитку INTERREG – програми Європейського союзу з підтримки прикордонних територій своїх та суміжних країн та міжрегіонального співробітництва. Згідно з програмою INTERREG -1 прикордонне співробітництво стимулювалося всередині ЄС, особливо в периферійних регіонах країн ЄС, де були започатковані спільні підприємства та територіальні структури, наприклад, єврорегіони та ін. У наш час діє програма INTERREG -2, яка сприяє міжрегіональному співробітництву і відповідно до якої зростає, зокрема, кількість контактів поза кордонами країн ЄС у галузі регіонального планування і охорони середовища. На період 2000-2006 рр. Передбачена нова більш широка програма INTERREG -3 з міжрегіонального співробітництва, яка

діятиме у трьох напрямках. INTERREG -3A стосується транскордонного співробітництва, інтегрованого міжрегіонального розвитку між прикордонними регіонами як сприяння розвитку зовнішніх кордонів ЄС. INTERREG -3B стосується підтримки транс регіональної кооперації, сприяння інтеграції і гармонійному територіальному розвитку. INTERREG -3C ставить на меті посилення міжрегіонального співробітництва, підвищення технічного рівня міжрегіонального економічного розвитку.

Програми транскордонного співробітництва PHARE CBC, TACIS CBC, CREDO

PHARE - розроблена в 1989 році Європейським Союзом програма допомоги країнам Центральної та Східної Європи у системній економічній трансформації. Оскільки Польща та Угорщина стали її першими учасниками, програма отримала назву PHARE (Poland-Hungary: Action for Reconstructing of Economies). Після того, як зміни охопили інші країни Центральної та Східної Європи, програма була поширена на Чеську Республіку, Словаччину, Словенію, Болгарію, Румунію, Литву, Латвію, Естонію та Македонію. Ще кілька країн очікують рішення про їх включення до програми допомоги.

Питання для самоконтролю

1. Витоки європейської цивілізації та основні етапи європейської інтеграції.
2. Суперечливий процес європейської інтеграції та пошук шляхів її поглиблення.
3. Можливості і перспективи європейської інтеграції України.
4. Порядок денний асоціації Україна - ЄС в контексті соціальної політики.
5. Формування засад соціальної політики країн ЄС.
6. Глобалізація соціальних процесів та її вплив на європейську соціальну політику.
7. Закріплення в політичних документах та первинному законодавстві Євросоюзу принципу поваги до прав людини.
8. Проблеми впровадження європейських стандартів соціально-економічних прав в Україні.
9. Можливості використання європейського досвіду регулювання зайнятості населення в Україні.

10. Перспективи розвитку освіти в Україні в рамках Європейського простору вищої освіти

11. Безпека та здоров'я на роботі як пріоритет європейської соціальної політики.

12. Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я людини та їх реалізація (на прикладі однієї з європейських країн).

13. Політика щодо надання притулку в ЄС.

14. Соціальний захист мігрантів в країнах ЄС.

15. Функції та повноваження органів Європейського Союзу за Лісабонським договором.

16. Моделі державного управління в ЄС, основні методи управління.

17. Найбільш ефективні форми вирішення соціальних проблем міста чи району в країнах ЄС.

18. Основні форми участі громадян в країнах ЄС у вирішенні локальних територіальних проблем.

Завдання 1.

Європейська інтеграція як основа демократії та управління в ЄС.

1. Складіть словник ключових термінів: європейська інтеграція, Європейський Союз, acquis Communutaire.

2. Складіть хронологічну таблицю засновницьких договорів ЄС:

Дата	Назва угоди

3. Поясніть роль Жана Моне у створенні ЄС.

Завдання 2.

Структура управління в ЄС та основні європейські інституції.

1.Складітьсхему керівних органів ЄС та їх функцій.

2.Визначте, які керівні органи ЄС представляють інтереси громадянського суспільства.

3. Знайдіть інформацію про підтримку України Європейським інвестиційним банком.

Завдання 3.

Інструменти і принципи управління в ЄС.

Прочитайте статтю «Чи бути Європейському оборонному союзу?» та дайте письмову відповідь на питання: Як Ви вважаєте, для чого ЄС потрібен оборонний союз і в якій формі?

Завдання 4.

Захист прав людини як основи політичного управління в ЄС

1.Чи вважаєте Ви, що запровадження і дотримання стандартів європейського врядування покращить стандарти життя українських громадян?

2.Яких нових вмінь і навичок потребуватиме європейська інтеграція від українських державних службовців? Чи готова державна служба України відповісти на виклики європейської інтеграції?

3. Якими рисами повинен володіти державний службовець XXI століття? В чому полягають основні характеристики службової кар'єри?

Завдання 5.

Економічна інтеграція та фінансове регулювання в ЄС.

1.На основі матеріалів ЗМІ наведіть приклади економічного співробітництва України та ЄС у 2015 р.

Завдання 6.

Основні напрями європейської соціальної політики та соціального прогресу

Дайте письмову відповідь на питання:

1) Якими є стандарти якості життя в Європі? Наведіть приклади. Що треба зробити в Україні для досягнення цих стандартів?

2) З якими проблемами на ринку праці стикаються в ЄС, які способи вирішення цих проблем можна застосувати в Україні?

Завдання 7.

Європейське управління у сфері освіти, професійної підготовки та молоді

Дайте письмову відповідь на питання:

1. Які соціальні гарантії мають студенти в ЄС?

2. Якими Ви бачите перспективи розвитку освіти в Україні в рамках Європейського простору вищої освіти?»

Завдання 8.

«Європа громадян». Моделі регіонального та місцевого управління в ЄС.

Підготуйте есе (3 стор.) на одну з запропонованих тем:

1) Мультикультуралізм як протиставлення концепції «плавильного котла».

2) Політика щодо надання притулку в ЄС.

3) Соціальний захист мігрантів в країнах ЄС.

Завдання 9.

Європейський вибір України.

На основі матеріалів ЗМІ наведіть приклади реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Рекомендована література

Базова

1. Конституція. України, прийнята 28 червня 1996 р.

2. Коментар до Конституції України. — 2-ге вид., випр. і доп. - К., 1998.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»// Відомості Верховної Ради України. -1997. - № 1-2. - Ст. 95.

4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: Наук.-практ. коментар. - К., 1999.

5. Закон України «Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого само-врядування»// Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 38. - Ст. 249.

6. Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ»// Відомості Верховної Ради України. - 1999. - №11. - Ст. 79.

7. Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р.9

8. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. -1999. - № 20-21. - Ст. 190.

9. Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // Відомості Верховної Ради України.- 1998. - № 3-4. - Ст. 15 (зі змін, і доп.).

10. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 33. - Ст. 443.

11. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад «// Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 41. (У новій ред.)

12. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» // Відомості Верховної Ради України. - 2001.

13. Закон України «Про органи самоорганізації населення» // Відомості Верховної Ради України.- 2001.

14. Василенко В.Н. Архитектура регионального экономического пространства: Монография / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006 -311 с.

15. Герасимчук З.В. Просторовий розвиток міста: монографія / З.В. Герасимчук, Т.О. Ніщик. – Луцьк: ЛНТУ, 2011. – 212 с.

16. Гаврилов А.И. Региональная экономика и управление: Учеб. пособие для вузов.— М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 239 с.

17. Гранберг А.Г. Основи регіональної економіки. – М.:Изд.дом ГУ ВШЕ, 2006. – 495 с.

18. Джабраілов Р.А. Господарська правосуб'єктність міста: теорія і практика: монографія / Р.А. Джабраїлов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Ноулидж, 2010. – 455 с.

19. Данилишин Б. М. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування / Б. М. Данилишин, А. В. Степаненко, О. М. Ральчук. — К. : Науково-виробниче підприємство «Вид–во „Наукова думка" НАН України», 2008. - Т. 1. - 390 с.

20. Коваль Я.В., Антонечко І.Я. Регіональна економіка: Навч. посіб. -- К.: ВД "Професіонал", 2005. - 272 с.

21. Круш П.В. Регіональне управління / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко / Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 248 с.

22. Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л., Дудкіна О.П. Муніципальний менеджмент: Навч.посіб. / за ред. А.Ф.Мельника. - К.: Знання, 2006. - 420с.

23. Миронова Т.Л., Добровольська О.П., Процай А.Ф., Колодій С.Ю. Управління розвитком регіону: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328с.

24. Стеценко Т.О, Тищенко О.П. Управління регіональною економікою.: Навчальний посібник. -.: КНЕУ, 2010. – 471с.

25. Сундук А. М. Регіональний вимір економічної безпеки України : моногр. / А. М. Сундук— К. : Логос, 2007. - 182 с.

26. Регіональний менеджмент: Навч.посіб. / М.А. Коваленко, Н.А. Кругла, Л.М Радванська, Г.М. Шворoб - Херсон: "Олді - плюс", 2004. - 304 с.

27. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : мо- нографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. ; за ред. В. М. Гейця. - Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 240 с.

Додаткова література

28. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): Навчальний посібник. - К.:Атіка, 2000. - 304 с.

29. Державна стратегія управління місцевим і регіональним розвитком : громад. слухання. – К. : НАДУ, 2003. – 105 с.

30. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти : монографія / В. Ю. Керецман. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с

31. Соціальне – економічні основи розвитку регіонів: Навч.посіб. / А.О. Єпіфанов, С.В. Зеленський, М.В. Мінченко та ін. - Суми ВВП "Мрія" ЛТД, 2001. - 332 с.

32. Федоров Ю.В. Принятие решений в управлении социально-экономическим развитием города / Ю.В.Федоров. – М.: ЛКИ, 2007. – 184 с.

33. Региональная экономика и управление: учеб. пособие / Е.Г. Коваленко, Г.М. Зинчук, С.А. Кочеткова, С.И. Маслова, Т.М. Полушкина и др.; 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2008. – 288 с.

Періодичні видання

1. Региональные исследования.
2. Регіональна економіка.
3. Економіка та право.
4. Економіка України.
5. Управління сучасним містом.

Інформаційні ресурси

1. Ukrstat.org - публикация документов Государственной Службы Статистики Украины [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://ukrstat.org/

2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Держстат України.-Електронні данні. – Київ: Держстат України, 1998-2015. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.

3. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/.

4. Бюджетний кодекс України. Закон України № 2456-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/12156.html.

5. Мировая урбанизация: процессы и тенденции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ecoross.ru/files/vvedenie.doc.

6. Городские агломерации Украины [Електронний ресурс] // Википедия: свободная энциклопедия. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Агломерации_Украины.

7. Сассен С. Глобальный город: введение понятия [Электронной ресурс] / С. Сассен // Глобальный город: теория и реальность: под ред. Н.А. Слуки. – М.: Аванглион, 2007. – С. 9-27. – Режим доступа: http://globalization.su/planet_in_changes/econom/content/1221117513.html.

8. Особенности развития крупнейших городов мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mbm.ru/content/document_r_F25B126A-A244-4AEE-87A6-56855C342386.html.